

(قتل) Fiili ve Türevlerinin Kur'an'da Kullanımı Mana

Değişikliklerinin Analizi

The Use of the Verb Kill and Its Derivatives in the Qur'an and Analysis of Changes in Meaning

Bekir YILDIRIM*^{ID}

* Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Çankırı, Türkiye.

E-mail: bekiryildirim@karatekin.edu.tr

^{ID}<https://orcid.org/0000-0001-7898-794X>

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:

Bekir YILDIRIM,
Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Çankırı, Türkiye.

Submission/Başvuru:

28 Ağustos/August 2024

Acceptance /Kabul:

30 Kasım/November 2024

Citation Atf/:

YILDIRIM, Bekir. "(قتل) Fiili ve Türevlerinin Kur'an'da Kullanımı Mana Değişikliklerinin Analizi." *Istanbul Journal of Arabic Studies (ISTANBULJAS)* 7, no. 2 (2024): 139-168.

Öz

Kur'an'ı Kerim, Arap diliyle bütün insanlığa gönderilmiş ilahî bir kitaptır. Onun doğru ve düzgün bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak ilimlerden biri de kelimelerin yapısını inceleyen sarf ilmidir. Bilindiği üzere sarf ilmi kelimelerin türetilmesi ve anlam değişiklikleriyle ilgilenmektedir. Arapçada bir fiil, yapılan eklerle birçok kalıba dönüşebilmektedir. Örneğin bir mazi fiil; muzari, emir, nehiy, ism-i fâil, mefûl, ism-i tafdil, ism-i tasgîr, vb. vezinlere aktarılabilir. Bu Arapçanın kelime türetmesindeki zenginliğine de delalet etmektedir. Kelimenin köküne yapılan bu ilaveler onun yapısında birtakım değişikliklere sebep olduğu gibi anlamında da bazı farklılıklara neden olmaktadır. Kur'an'da farklı türevleriyle birlikte kullanılan kelimelerden biri de (قتل) *katele* fiilidir. Nitekim bu sözcüğün Kur'an'da sülâsi mâzî, muzari, emir, masdar ve mezîd vb. türevleriyle kullanıldığı görülmektedir. Mezkûr fiilin mezîd hali tef'îl, müfâ'ale ve ifti'âl vezinlerinde masdar hali hem sarîh hem de müevvel şeklinde gelmektedir. Bu çalışma, Kur'an'da kullanılan *katele* kelimesinin yapısındaki şekil ve mana değişikliklerini analiz etmeyi amaçladığı gibi Kur'an'ın lafız ve mana uyumu arasındaki icâziyla ilgili çalışmalara da katkıda bulunmayı hedeflenmektedir. Müslümanları katil gibi göstermeye çalışanların yanlışlığını ifade etmek için de Kur'an'da (قتل) fiilinin muhataplarının hangi topluluklar olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca dört yerde zikredilen "onları bulduğunuz yerde öldürün" ifadesini tahrif ederek yorumlayan bazı örgütlerin yanlışlarını ve ilgili âyetlerde bozuk düşüncelerine dayanağın bulunmadığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu çalışmada şu sorulara cevap aranacaktır: 1-*Katele* fiili Kur'an'da hangi vezinlerde kullanılmaktadır? 2-*Katele* fiili ve türevleri Kur'an'da hangi anlamlara delalet etmektedir?

3-Mezkûr fiilin farklı vezinlerde kullanılmasına sebep olan amil nedir? (قتل) fiili ve türevlerinin Kur'an'da kullanımını ele alan bir çalışmanın tespit edilememesi ve ayrıntılı şekilde bir fiil ve türevlerini ele alan çalışmanın olmaması nedeniyle araştırmanın özgün olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Arap dili ve belâgatı, sarf ilmi, Kur'an-ı Kerim, (قتل) fiili, istikâk.

Abstract

The Qur'an is a divine book sent to all humanity in the Arabic language. One of the sciences that will ensure its correct and proper understanding is the science of morphology which examines the structure of words. As is known, the science of morphology deals with the derivation of words and changes in meaning. In Arabic, a verb can be transformed into many forms with affixes. For example, a nominative verb can be transformed into al-mudari', imperative, nehy, al-ism al-fâil, mafûl, al-ism al-tafdil, al-ism al-tasgîr, and so on. This also indicates the richness of Arabic in word derivation. These additions to the root of the word cause some changes in its structure as well as some differences in its meaning. One of the words used in the Qur'an with different derivatives is the verb qatala (قتل). As a matter of fact, this word is used in the Qur'an with its derivatives such as sulâsî madi, al-mudari, imperative, infinitive mood and mazid, etc. The infinitive form of the aforementioned verb comes in the form of both sarîh and muawwal in the verbs of tafîl, mufâala, and iftiâl. This study aims to analyze the changes in the form and meaning of the word qatala in the Qur'an. Again, this study aims to contribute to the studies on the Qur'an's îjâz between the harmony of words and meaning. In order to express the falsity of those who try to portray Muslims as murderers, it is revealed which communities are the addressees of the verb (قتل) in the Qur'an. In addition, it will be tried to reveal the mistakes of some organizations that distort the expression "kill them wherever you find them", which is mentioned in four places, and that there is no basis for their corrupt thoughts in the relevant verses. This study will seek answers to the following questions: 1- In which verses is the verb qatala used in the Qur'an? 2- What meanings do the verb qatala and its derivatives refer to in the Qur'an? 3-What is the reason for the use of the verb in different tenses? It can be said that this study is unique because there is no study that deals with the use of the verb (قتل) and its derivatives in the Qur'an and there is no study that deals with a verb and its derivatives in detail.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Morphology Science, Qur'an, Verb Kill, Word Derivation.

Extended Abstract

The Qur'an is a divine book sent to all humanity in the Arabic language. One of the sciences that will ensure its correct and proper understanding is the science of morphology, which examines the structure of words. As is known, the science of morphology deals with the derivation of words and changes in meaning. In Arabic, a verb can be transformed into many forms with affixes. For example, a nominative verb can be transformed into al-mudari', imperative, nehy, al-ism al-fâil, mafûl, al-ism al-tafdil, al-ism al-tasgîr, and so on. This also indicates the richness of Arabic in word derivation. These additions to the root of the word cause some changes in its structure as well as some differences in its meaning. Language scholars state that additions to the root of a word cause an increase in meaning. In Arabic, word derivation is called istikâk. This term refers to the transformation of a word that is similar in meaning and structure into another word. For example, when the verb "ضرب" is preceded by an imperative hemza, the word becomes "إضرب" and its meaning is "hit", and when the first letter of the same verb is preceded by an elif, "ضارب", the word becomes "hitter". One of the words used in the Qur'an with different derivatives is the verb kill (قتل). As a matter of fact, this word is used in the Qur'an with its derivatives such as sulâsî madi, al-mudari, imperative, infinitive

mood and mazid, etc. The infinitive form of the aforementioned verb comes in the form of both sarīh and muawwal in the verbs of tafīl, mufāala, and iftiāl. This study aims to analyze the changes in the form and meaning of the word kill in the Qur'an. Again, this study aims to contribute to the studies on the Qur'an's ijāz between the harmony of words and meaning. On the other hand, this study will try to reveal the mistakes of some organizations that distort and interpret the expression "kill them wherever you find them", which is mentioned in four places in the Qur'an, and that there is no basis for their corrupt ideas in the relevant verses. This study will seek answers to the following questions: 1- In which verses is the verb qatala used in the Qur'an? 2- What meanings do the verb qatala and its derivatives refer to in the Qur'an? 3-What is the reason for the use of the verb in different tenses? As a methodology, the meaning of the verb (قَتَلَ) in the dictionaries was mentioned first. The verses in which this verb occurs were identified and the words related to the verb (قَتَلَ) and its derivatives were classified according to the subject headings in morphology. In order to prevent the article being too long, it has been limited to a single example from the verses. Again, in order to understand the reason for the use of the present tense in the verses related to the verb (قَتَلَ), the reason for the verses' occurrence is stated. Apart from the use of the present tense in the verse, the changes in meaning that will occur when it is expressed in different tenses are analyzed. This study, which examines a verb and its derivatives in the Qur'an in terms of morphology and examines the changes in meaning, will contribute to the field as it deals with a verb and its derivatives in detail unlike other studies. The verb (قتل) and its derivatives are used in the Qur'an, as in the dictionaries, in the meanings of killing, cursing and fighting. The use of māzī appears in the verses in the form of trilateral roots of active and passive, as well as in the form of mazīd māzī. The use of this verb in the form of the mādi is seen in the chapters of mufā'ale and ifti'āl. In some verses, the sulāsī māzī form refers to the past tense, while in others it refers to the future tense. Except for its conditional use, almost all of the present tense uses of this verb are related to the pre-Muhammad communities. The verbs used in the Qur'an in the form of (قاتل) include the meaning of fighting, cursing and killing. In the verses, the passive perfect form of the verb (قَتَلَ) is used in the sense of being killed and cursed. The muzari verbs used with the preposition of conditional, the singular noun, and the preposition “سَ”, which expresses the future, have acquired the meaning of future in the verses. In the Qur'an, the imperative form of the verb “قَتَلَ” is used for different interlocutors. These are: Al-Baqarah 54 for the Jews and Al-Nisaa 66 for the believers (kill your souls; Al-Baqarah 191 for the Meccan polytheists, kill those who wage war against Muslims wherever you find them; Al-Nisaa 89 and 91 for the hypocrites, kill them wherever you find them; al-Tawbah 5 for the polytheists around Mecca, kill them). Regarding pre-Islamic communities, Surah Anqabut 24 mentions his people's demand to kill Prophet Abraham, Surah Believer 25 mentions Pharaoh and his men's order to kill the children of Israelites, and Surah Yusuf 9 mentions his brothers' demand to kill Yusuf. The phrase “وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقِفْتُمُوهُمْ” kill them wherever you find them”, which is the most controversial issue regarding the verb qatala, occurs in four places in the Qur'an. Two of them are against polytheists who fight

against Muslims and the other two are against hypocrites who sow sedition. It is mentioned in Surah al-Nisaa 89 and 91 for the hypocrites, kill them wherever you find them; in Surah al-Tawbah 5, kill them against all the polytheists around Mecca; and in Surah al-Baqarah 191, kill those who fight you. In the Qur'an, the infinitives are used in the form of (تَقْتِيلًا/قَتَالًا). Only the explicit and muawwal masdar of this verb is used, and the other types of masdar such as masdar mîmî, merre, nawî, and sinâî are not mentioned. The infinitive form of the verb “قَتَلَ” is used for the act of killing because what is emphasized here is the timeless act of killing. For this reason, the expression is mentioned with the implicit masdar instead of the masdar al-muawwal “أَنْ يَقْتُلَ”. If the expression had been mentioned with masdar al-muawwal, the act of killing would have included only the future and not the present and the past. The question of fighting in the forbidden months is in the form of “قَتَالًا”, which is the masdar of the chapter of mufā'ale. Since the question is about fighting in the haram months, the expression is mentioned in the form of masdar, which is the form of the verb abstracted from time. If the statement had come in the sulāsî form instead of the masdar form of the verb, the meaning would have been individual killing, not fighting. The reason for the verse's occurrence shows that the incident was between groups, not individuals. In some places, the addressees of this verb are Muslims, while in other places it is the previous communities and predominantly Jews. The chosen verses were shaped according to the subject and context, and whichever verse expresses the desired meaning in the most eloquent way was chosen. Again, in some places, the simple form of the verb points to the past and the future. The muzari form also points to the past and future. The perfect tense of the verb does not only refer to killing, but also includes dying, being killed, deterring the enemy and cursing. The curse in the perfect tense is directed against the hypocrites and those among the People of the Book who attribute children to Allah. It is conceivable that the Qur'an cursed these people in the form of mufāala instead of cursing them in the form of sulāsî mujarrad because it considered more dangerous to go astray even though it knew the truth. In the Qur'an, the occurrence of “فَعِيلٌ” which is the non-regular form of ism al-mefûl is to express that the event of death is certain. The use of the masdar of the verb (قتل) in the form of (قَتْلٌ) indicates the absence of time, while the use of the masdar in the form of (قَتْلًا) indicates the future time. The addressees of the verb (قتل) are Muslims in some places, while in others it is the previous communities and predominantly Jews. The choice of the tenses used is shaped according to the situation and whichever tense expresses the meaning most eloquently is chosen. Even though the verb (قتل) has the verbs mufāala and iftiāl, in the Qur'an, mufāala contains the spiritual meaning of the struggle between truth and falsehood and right and wrong. The tense of iftiāl, on the other hand, refers only to conflicts between two groups. The command in the verses under discussion, “Kill them wherever you catch them,” seems to refer to hypocrites and infidels who harm Muslims rather than harmless non-Muslims. The most important evidence can be seen in the statement that those for whom death is ordered will be safe if they improve their situation.

(فعل) Fiili ve Türevlerinin Kur'an'da Kullanımı Mana Değişikliklerinin Analizi

GİRİŞ

Dilbilimciler her dilin kendi bünyesine uygun olarak kelime ve terim türettiğini bunun da dilin doğasına uygun olduğunu ifade etmektedirler. Bu türetme işini de her dil kendine has yöntemle gerçekleştirmektedir.¹ Arap dilinde kelimelerin sadece sonuna ilaveler yapılmaz, bilakis ortasına ve sonuna da eklemeler yapılabilir.² Kelimelere yapılan ilaveler sözcüklerde birtakım şekil değişikliklerine neden olduğu gibi anlamda da bazı farklılıklara yol açmaktadır. Dil âlimleri, kelimenin köküne yapılan ilavelerin mana artışına neden olduğunu belirtmektedirler.³ Arapçada kelime türetimi *iştikâk* olarak isimlendirilir. Bu terim mana ve yapı itibariyle benzer olan bir sözcüğün başka bir yapıya dönmesini içerir. Örneğin “ضَرَبَ” fiilinin başına emir hemzesi geldiğinde sözcük “إِضْرَبْ” şekline dönüşmekte ve anlamı vur’a, yine aynı fiilin ilk harfinin yanına *elif* ilavesi “ضَارِبٌ” yapıldığında kelime ism-i fâil veznine “vuran’a” dönüşmektedir.⁴ Kelimelere doğru anlam verebilmek için Arapçada kelimenin yapısını ele alan sarf ilmini iyi bilmek gerekmektedir. Lügatta sarf kelimesi, “sad, ra, fe” harflerinden oluşmaktadır ve anlamı örnekte olduğu gibi “صَرَفْتُ الْقَوْمَ صَرْفًا وَانْصَرَفُوا” *Kavme döndüm onlar da ayrıldılar*” çoğunlukla bir şeyin dönüşümüne işaret etmektedir.⁵ Sarf sözcüğü terim olarak ise kelimenin yapısı ve türevlerinin bilindiği ilimdir.⁶ Cürçânî (ö. 471/1078-79) de benzer şekilde sarf’ı kelimenin çekimlenmesi ve muhtelif lafız ve manaların meydana gelmesi olarak tarif etmektedir.⁷ Tariflerden anlaşıldığına göre sarf ilmi kelimenin yapısı ve manasındaki değişiklikleri ele almaktadır. Kelimenin şekli sûreti, binye, siga ve vezn olarak isimlendirilir. Bu sigalar, muzari, emir, ism-i fâil, ism-i mefûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tasgîr, ism-i mensub vb. dir.⁸

Kur’ân-ı Kerîm, insanlara Arapça olarak gönderildiği için doğal olarak da o dile ait özellikleri barındırır olmuştur. Onu doğru anlamak için bilinmesi gereken ilimlerden biri de kelimelerin yapısını inceleyen sarf ilmidir. Kur’an’da bu ilmin

¹ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: TDK, 1989), 3: 43.

² Kemal Tuzcu, “Araplarda Etimoloji Çalışmaları,” *Nüsha* 1, no. 1 (2001): 67.

³ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr (y.y.: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, t.y.), 3:268; Muhammed İsmail, *Kavaidu’s-sarf bi uslûbi’l asr* (Mısır: Dâru’l-Menar, t.y.), 19.

⁴ Celâleddin es-Süyûtî, *el-Müzhir* (Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2014), 275.

⁵ İbn Fâris, *Mu’cemü mekâyisi’l-luga*, thk. Abdüsselâm M. Hârûn (Beyrut: Dâru’l-Cil, t.y.), 1240.

⁶ İbrâhim Mustafa vd., *el-Mu’cemü’l-vasît* (Mısır: Dâru’d-Da’ve, t.y.), 559.

⁷ Abdülkâhir el-Cürçânî, *Kitâbü’l miftâh fi’-s-sarf*, thk. Ali Tevfîk (Amman: Müessesetü’r-Risâle, 1987), 26.

⁸ Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, *Durûsu’t-tasrîf* (Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye., 1990), 5.

alanına giren çokça örnekler bulunmaktadır. Bunlardan biri de (قَتَلَ) fiilinin kullanımınıdır. Bu sözcük, âyetlerde sülâsî malum mâzî, muzari, emir, olumsuz, mastar, ism-i mefûl v.b. vezinlerde geldiği gibi yine tef'îl, mufâ'ale ve ifti'âl bablarında mezîd olarak da zikredilmektedir. (قَتَلَ) fiilinin yapısında ve anlamında meydana gelen değişiklikleri analiz etmek için bu araştırma hazırlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak önce (قَتَلَ) fiilinin geçtiği âyetler tesbit edilmiş, sonra (قَتَلَ) ve türevleriyle ilgili kelimeler sarftaki konu başlıklarına göre tasnif edilmiş, makalenin hacminin büyüklüğünü engellemek için tek örnekle yetinilmiştir. (قَتَلَ) fiilinin sözlüklerdeki kullanımını zikredildikten sonra âyetlerdeki kullanımını ve mana değişiklikleri incelenmiştir. Ayrıca (قَتَلَ) fiili, âyette mevcut kullanımın dışında farklı vezinlerde ifade edildiğinde meydana gelecek anlam değişiklikleri incelenmiştir.

Tespit edebildiğimiz ölçüde konuyla ilgili Türkiye ve haricindeki çalışmaları şu şekilde özetleyebiliriz:

1-Ali Kaşıkırık tarafından “*Cihad ve Kitale Dair Emirlerin Klasik Ve Modern Tefsirlerde Karşılaştırılması*” isimli makale hazırlanmıştır. Yazar konuyla ilgili âyetlerde emrin fetih mi ya da savunmaya mı yönelik olduğunu ele almaktadır.⁹

2-Ali Yusuf er-Ravâşide " دلالات مصطلح 'الفساد' ومشتقاته في اللغة، واستعمالاتها في القرآن الكريم " isimli makalede fesad kelimesinin sözlük ve Kur'an'daki anlamları ve farklı kullanım şekillerini tablo halinde zikretmiş, fakat mezkûr sözcüğün farklı vezinlerde kullanımını durumunda ortaya çıkacak anlam değişikliklerine değinmemiştir.¹⁰

Zikredilen çalışma ve benzerlerinde çalışmamız gibi (قَتَلَ) fiili ve türevlerini ele alan bir çalışmaya rastlanmadığı gibi ayrıntılı şekilde bir fiil ve türevlerini ele alan çalışma tespit edilememiştir.

1. (قَتَلَ) Fiilinin Sözlüklerde Kullanımı

“Kaf, te, lam” harflerinden oluşan (قَتَلَ) fiili sahih bir fiildir. *Küçük düşürme ve öldürdü* anlamına gelmektedir. Fiilin “قَتَلَ/يَقْتُلُ/قَتْلًا” şeklinde sülasi çekimi vardır. “قَتَلَهُ/قَتْلَهُ/قَتْلًا سَوْءٌ” şeklinde gelen masdar-ı nevisi “*kötü bir şekilde onu öldürdü*” öldürme eyleminin şekline işaret ederken, masdar-ı merresi olan “قَتْلَهُ” bir defa öldürüş için kullanılır. “مَقْتُلٌ” vezni öldürme mekanına delalet eder. Bu fiilin diğer anlamlarından biri de (قَتَلْتُ الشَّيْءَ خَيْرًا وَعِلْمًا/Bilgisine sahip oldum.) bir şeyin bilgisine

⁹ Ali Kaşıkırık, “Cihad ve Kitale Dair Emirlerin Klasik Ve Modern Tefsirlerde Karşılaştırılması,” *International Social Sciences Studies Journal* 9, no. 114 (Ağustos, 2023): 114.

¹⁰ Ali Yusuf er-Ravâşide, “دلالات مصطلح 'الفساد' ومشتقاته في اللغة، واستعمالاتها في القرآن الكريم,” *Dirâsât Ulumü 'Ş-Şerîa Ve'l-Kânûn* 45, no. 4 (2018): 230-247.

sahip olmaktır.¹¹ Yine bir kişinin açlık ve susuzluğunu giderdiğini belirtmek için örnekte olduğu gibi (أَقْلَقَ عَطَشَهُ أَوْ جُوعَهُ) *Açlık ve susuzluğunu giderdi.*) bu eylem kullanılır. Örnekte olduğu gibi (مَزَجَ الشَّرَابَ) *içeceği karıştırdım*) bu fiil karıştırma anlamını da içerir. Bu fiilin mezîd olarak if'âl, tef'îl, mufâ'ale, ifti'âl, tefâ'ul ve istif'âl vezninde kullanımları vardır. İf'âl babında öldürme işini başkasına yaptırma; tef'îl babında ise çok öldürme ve mübalâğa; tefâ'ul ve ifti'âl vezninde karşılıklı öldürme vardır. İfti'âl veznindeki “te” gayri sakine olmadığı için idgam yapılmaz. Fakat idgam yapanlar “قَتَلَ/يُقَتِّلُ” şeklinde okumuşlar ve “elif”i düşürüp “te”nin harekesini “kaf” harfine vermişlerdir. (قَتَلَ) fiili istif'âl vezninde *ölmeyi isteme veya ölesiye savaşmak* anlamına gelir. Mufâ'ale vezninde bu fiil (قَاتَلَ/يُقَاتِلُ/مُعَاتَلَةٌ/قَاتَالًا/قِيَاتَالًا) şeklinde çekimlendiği gibi *savaşma, çarpışma, savunma ve koruma* anlamlarını içerir. Araplar, savaşçı kavimler için fiilin müfâ'ale veznini (مُعَاتَلَةٌ) kullandıkları gibi savaşçı kadına da “أَمْرَأَةٌ قَتُولٌ” demişlerdir. Yani “مُعَاتَلَةٌ” anlamındadır. “قَتَلَ” masdarındaki “kaf” kesra ile “قَتَلَ” okunduğunda öldürmek yerine düşman kast edilir. Aşk ve cinin öldürdüğü kişi için “قَتَلَ الرَّجُلَ” tabiri kullanılır. Tecrübeli kişiye “رَجُلٌ مُقَتَّلٌ” denildiği gibi aşkın tarumar ettiği kalbe “قَلْبٌ مُقَتَّلٌ” denir. (قَتَلَ) fiilinin ism-i mefûlü “مُقَتَّلٌ” şeklinde hem müzekker hem de müennes “أَمْرَأَةٌ مُقَتَّلَةٌ/رَجُلٌ مُقَتَّلٌ” için kullanılabilir. Çoğulu da “قَتَلَى” şeklindedir. “قَتَلَ” sözcüğündeki “kaf” fetha ile okunduğunda *canlı bir varlığın veya cismin geri kalanı* kast edilir.¹²

“قَتَلَ” fiilinin İbn Manzûr'da “قَتَلَ/يُقَتِّلُ/قَتَالًا/يُقَاتِلُ” şeklinde sülâsî mücerred çekimi vardır. Mezkûr fiil, yaygın olarak “قَتَلَةٌ” şeklinde müteaddî olsa da nadiren de harfi cerle “قَتَلَ بِهِ” kullanımı vardır. Bu fiil “عَنْ” harfi ceriyle müteaddî olduğunda “قَتَلَ عَنْهُ” öldürmek yerine uzaklaştırmayı içerir. İsm-i mefûlü için kullanılan “مُقَتَّلٌ” kelimesi “مُقَتَّلٌ” ism-i mefûl anlamındadır. Bu sözcüğün cemisi “قَتَلَى/ قَتَلَاءُ/ قَتَالَى” şeklinde gelebilmektedir. “مُقَتَّلٌ” genellikle müzekker ve müennes için kullanılırken bazen bayan için “أَمْرَأَةٌ مُقَتَّلَةٌ/öldürülmüş bayan” de denilebilmektedir. “مُقَتَّلٌ” vezni ism-i zamana işaret eder. “قَتَلَ” fiili if'âl veznine dönüştüğünde “أَقْتَلْتُ” *bir kişiyi ölüme maruz bırakmak öldürtmek* anlamına gelir. Bu fiilin tef'îl babı *çokça öldürmeyi*; müfâ'ale babı *savaşmayı* ifade eder. “أَقْتَلْتُ” vezninin ism-i fail ve mefûlü “مُقَتَّلٌ/مُقَتَّلَةٌ” şeklindedir.

“قَتَلَ” fiili örnekte olduğu gibi bazen (قَتَلَ اللهُ فَلَانًا) *Allah şerrini defetsin*) lanet ve bedduayı içerir. Yine örnekte olduğu gibi (قَاتَلَهُ اللهُ) *Allah lanet etsin* müfâ'ale babı da bazen lanet için kullanılır.¹³

¹¹ İbn Fâris, *Mu'cemü Mekâyisi'l-luga*, 56-57.

¹² Cevherî, *es-Sihâh*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir vd. (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2009), 915-916.

¹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, t.y.), 11:546-549: İbrahim Mustafa, vd., *el-Mu'cemü'l-vasîf*, 768.

2-(قتل) Fiili ve Türevlerinin Âyetlerde Kullanımına Örnekler

Kur'an'da mezkûr fiilin sülâsî mücerred mâzî, muzari, emir, nehiy, ism-i mefûl, masdar ve mezîd sigalarında kullanıldığı görülmektedir. Önce konuyla ilgili vezinlerin özelliği ve delaleti hakkında bilgi takdim edilecek, sonra örneklere geçilecektir.

2.1. Mâzî Fiil

Mâzî fiil, eylemin geçmiş zamanda yapıldığını bildiren fiildir. Türkçedeki dili geçmiş zaman “geldi” veya mişli geçmiş zamanı “gelmiş”i kapsar.¹⁴ Bu fiilin özellikleri arasında sonuna *müenneslik tası* (ث) ve fâil “tâlar” ını (ت ث ت) almasının yanı sıra¹⁵ başına (لَمْ / لَمَّا / سَوَّفَ/مِنَ) edatlarını ve harfi cerleri kabul etmemesi vardır.¹⁶

Mâzî fiil genel olarak olayın geçmişte vuku bulduğuna işaret etse de akid ve antlaşmalarda şimdiki zamanı içermektedir. Örneğin (إِشْتَرَيْتُ/sattım/بِعْتُ) fiilleridir. Misallerdeki eylemler şeklen mazi olsa da anlam olarak şu ana işaret etmektedir. Dua gibi talep bildiren ifadelerde örneğin (اللَّهُ أَغْفِرُكَ/Allah seni bağışlasın) gelecek zamana işaret etmektedir. Vaad için kullanılan mâzî fiiller de Kevser Sûresi birinci âyette olduğu gibi (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوزُ) Şüphesiz biz sana Kevser'i vereceğiz.) gelecek anlamı içermektedir. Kevser, peygamberimiz Hz. Muhammed'e ahirette verilecek bir mükâfat olmasına rağmen fiil mazi kalıp ile zikredilmiştir. Yine mâzî fiil, geleceği bilinen bir şeye atıf olma durumunda istikbal ifade eder. Örnek (يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ) Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir.) Hud Sûresi 98. âyetteki “أَوْرَدَ” fiilinin mâzî gelmesidir. Fiil kıyamete işaret eden “يَقْدُمُ” fiiline atıf olduğu için geleceğe işaret etmektedir. (لَوْ) dışındaki şart edatlarından sonra gelen mazi fiil de istikbale delalet eder. Örneğin, (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ) ifadesidir. Cümledeki (جَاءَ) fiilinin anlamı (إِذَا) şart edati nedeniyle geleceğe dönüşmüştür.¹⁷

2.1.1. (قتل) Fiilinin Mâzî Kullanımına Âyetlerden Örnekler

Mâzî kullanım, âyetlerde sülâsî mücerred malum ve meçhul şeklinde tezahür ettiği gibi mezîd şeklinde de görülmektedir. Bu fiilin mezîd mâzî kullanımı, müfâ'ale ve ifti'âl bablarında görülmektedir. Sülâsî mâzî hali bazı âyetlerde geçmiş zaman;

¹⁴ Hulusi Kılıç, *Arapça Dil Bilgisi Sarf* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 41.

¹⁵ İbn Hişâm el-Ensârî, *Şerhu katri'n-nedâ*, thk. Muhammed Muhiyyiddîn Abdülhamîd (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, t.y.), 44.

¹⁶ Hulusi Kılıç, *Arapça Dil Bilgisi Sarf*, 44.

¹⁷ Suyûtî, *Hem 'u'l-hevâmi 'fi şerhi Cem 'i'l-cevâmi'*, thk. Ahmed Şemsüddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 1:37-38.

bazılarında ise gelecek zamana işaret etmektedir. Mezkûr fiilin mâzî kullanımı, şartlı kullanımı dışında neredeyse tamamı Hz. Muhammed öncesi topluluklarla ilgilidir.¹⁸

a-Geçmiş Zamana Delalet Eden Sülâsî Mâzîye Örnek Âyet

(فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ)

*Sonunda içindeki duygular onu kardeşini öldürmeye itti; onu öldürdü ve böylece hüsrana uğrayanlardan oldu.*¹⁹

(قَتَلَ) fiili âyette mâzî gâib müfred olarak zikredilmiştir. Konu Hz. Adem'in oğullarından Kâbil'in Hâbil'i öldürmesiyle ilgilidir.²⁰ Olay geçmişte meydana gelmiş ve bitmiştir, muktezây-ı hâle uygun olarak fiilde mâzî ifade edilmiştir. Kalam (فَقَاتَلَهُ) şeklinde müfâ'ale babıyla ifade edilseydi Hâbil'in de kardeşini öldürmeye teşebbüs ettiği, fakat kavga neticesinde Kâbil'in onu öldürdüğü anlaşılırdı. Çünkü bu vezinde bir eylemin karşılıklı yapılmasını içeren müşareket anlamı vardır.²¹ Yine aynı sûrenin 28. âyetinde geçen “*sen öldürmek için bana el uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim*” ifadesiyle de uyuşmazdı.

b-Gelecek Zaman Anlamında Kullanımı

(وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ)

*Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle âzat etmesi gerekir.*²²

Yanlışlıkla bir mümini öldürmenin hükümlerinden biri olarak mümin bir kölenin azat edilmesi âyette zikredilmektedir.²³ Mevzu şart edatı ve “قَتَلَ” fiilinin mâzî şekliyle ifade edilmiştir. Şart edatı nedeniyle fiilin anlamı gelecek zamana dönüşmüştür. Yani *kim şu andan itibaren bir müslümanı hata ile öldürecek olursa köle azat etmesi gerekir* denilmektedir. Burada (قَتَلَ) fiili muzari kullanılsaydı eylemin çokça tekrarlanacağına işaret olurdu. Çünkü şartın mâzîyle kullanımı bir defa yapmaya, muzari ise daha çok tekrara delalet eder.²⁴

¹⁸ (Bakara 72 Yahudilerin bir kişiyi öldürmesi, Bakara 251 de Davud as.ın Calut'u öldürmesi, Ali İmran 183'de Yahudilere peygamberlerinizi niçin öldürdünüz? sorusu, Nisâ157'de Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürdük demeleri, Maide 95'de kim kasıtlı birini öldürürse, Enâm 140'da çocuklarını öldürenler, Enfal 117'de Allah onları öldürdü, Kehf 74'de Hz. Musa'ya arkadaş olan kişinin bir çocuğu öldürmesi, Taha 40, Kasas 19 ve 33'de Hz. Musa'nın kaza ile birini öldürmesi)

¹⁹ Mâide Suresi, 5/30.

²⁰ Celâleddin el-Mahallî, Celâleddin es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn* (İstanbul: Yasin Yayın Evi, 2014), 111.

²¹ Ebü'l-Bekâ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mülûki fi't-Tasrîf*, thk. Fahrüddin Kabâve (Haleb: el-Mektebetu'l-Arabiyye, 1973), 73.

²² Nisâ Suresi, 4/92.

²³ Sabûnî, *Safvetut-Tefâsir*, 1:296.

²⁴ Semarrâî, *Meâni'n-Nahv*, 4: 66.

2.1.2. (قَاتَلَ) Fiilinin Mezîd Müfâ'ale (قَاتَلَتْ) Babında Mâzî Kullanımı

Kur'an'da (قَاتَلَ) vezninde kullanılan fiiller, *savaşmak*, *lanet* ve *beddua* anlamını içermektedir. Önce müfâ'ale vezni hakkında bilgi verip sonra örneklere geçeceğiz. Müfâ'ale vezni, sülâsinin fâ'ül fiili ile aynı'l-fiili arasına (birinci harf ile ikinci harfin arasına) bir elif eklenerek elde edilir. (فَاعِلٌ / يُفَاعِلُ / مُفَاعَلَةٌ) Genellikle iki veya çok kişi arasında vuku bulan bir işin müşterek yapılmasını ifade eder. Bu birliktelik birini, fiilin esas fâili yaparken, diğerini de onun mef'ûlü kılar. Örneğin, (بَنَاتُئْتُهُ) *Ben onu öldürdüm*) cümlesi şu mefhumu içermektedir: Ben onu öldürmeye çalışırken o da direndi fakat öldürmeyi ben gerçekleştirdim. Bu cümle (بَنَاتُئْتُهُ) *Ben onu öldürdüm*) şeklinde söylendiğinde mef'ûlün herhangi bir mücadelede bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bazen de bu vezin örnekte olduğu gibi (عَاقَبْتُ اللَّصَّ) *hırsız cezalandırdım*) işin bir kişi tarafından yapıldığına delalet eder.²⁵

a-Savaşmak Anlamında Kullanımı

(وَكَايَيْنَ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلْتَهُ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرًا)

*Nice peygamber vardır ki onunla birçok Allah erleri savaşmıştır.*²⁶

(قَاتَلْتَهُ) fiili, müfâ'ale babında mâzî sigada kullanılmıştır. Âyette geçmişte nice peygamber ve salih kişilerin Allah yolunda savaştığı ifade edilmiştir.²⁷ Konu geçmişteki bireysel kavgaları değil, peygamberler ve taraftarlarının Allah'ın dini için yaptıkları savaşları içermektedir. Muktezâ-yı hâle uygun olarak fiil mâzî ve müfâ'ale babında gelmiştir. Fiil sülâsî olsaydı anlam, peygamber ve inananların bireysel kavga ve öldürmelerini yansıtırdu. Çünkü sülâsî kullanımda müfâ'ale babı gibi müşareket anlamı yoktur.²⁸ Yine fiil (وَكَايَيْنَ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلْتَهُ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرًا) *nice peygamberle birlikte birçok Allah eri onunla savaşacaklar.*” müfâ'ale muzari vezinde gelseydi o zaman peygamberlik müessesinin devam edeceğine işaret ederdi. Çünkü muzaride gelecek anlamı da vardır. Ayrıca Ahzap Sûresi 40. âyette vurgulanan Hz. Muhammed'den sonra peygamber gelmeyeceği hükmüyle tezat oluştururdu.

b-Beddua ve Lanet Anlamında Kullanımı

(قَاتَلْتَهُ) fiili Tevbe Sûresi 30 ve Münâfikûn Sûresi 4. âyetlerde lanet anlamında kullanılmıştır. Örneğin Tevbe Sûresi 30. âyeti

(ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهَوْنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ)

²⁵ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mülûkî fi't-Tasrif*, 73.

²⁶ Al-i İmrân Suresi, 3/146.

²⁷ Sabûnî, *Safvetut-Tefâsir*, 1: 233.

²⁸ Yaîş, *Şerhu'l-Mülûkî fi't-Tasrif*, 83.

Bunlar, daha önceki inkârcuların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir.

Mezkûr âyetin giriş cümlesinde Yahudiler “Üzeyir Allah’ın oğludur”, Hristiyanlar da “Mesîh (Îsâ) Allah’ın oğludur” dediler ifadesi geçmektedir. Bu kişilerin yaptıklarını kınama ve ayıplama için âyetteki (فَاتَّلُوا) fiili beddua anlamında kullanılmıştır. Zikredilen bu gruplar Allah’ın gönderdiği tevhid inancını tahrif etmişlerdi. Üstelik onlar peygamberlerinin bir beşerden dünyaya geldiğini biliyorlardı. Buna rağmen bu iftirayı atmışlardı. Bu kişilere laneti daha vurgulu ifade etmek için (فَاتَّلَهُمُ اللَّهُ) ifadesinin kullanıldığı söylenebilir.²⁹ Kalam (فَاتَّلَهُمُ اللَّهُ) tabiri yerine (فَاتَّلَهُمُ اللَّهُ) şekliyle gelseydi müfâ’ale babındaki gibi lanetleme daha tekidli ifade edilemezdi. Çünkü müfâ’ale vezni sülâsî mücerrede göre daha kuvvetlidir.

2.1.3. (فَاتَّلُوا) Fiilinin İfti’âl Babında Sülâsî Mâzî Kullanımı

(افْتَلُوا) fiilinin vezni olan ifti’âl babı hakkında özetle şunlar söylenebilir: Bu vezin birçok anlam içermektedir. Bunlardan biri, örnekte olduğu gibi (اِحْتَمَ /hizmetçi edindi) bir şeyi edinme ve sahip olma mânâsıdır. Yine bu bab örnek fiillerde olduğu gibi (اِحْتَمَ /اِحْتَمَ/ kazanma ve çalışmayı istedi) çalışma ve talep ifade etmektedir. Bazı fiillerde cümledeki fiil gibi (اِحْتَمَ خَالِدٌ وَسَعِيدٌ) /Halit ve Sait ihtilaf ettiler.) ortaklık ifade eder. Yine örnekte olduğu gibi (اِحْتَمَ الدَّلُو) /Kova doldu) mutâva’at (dönüşlülük) ifade eder. Yapıdaki fazlalığın genellikle mânaya etki ettiği göz önüne alındığında (اِفْتَعَلَ) veznindeki *hemze ve te’nin* ifade ettiğini fiilin sülâsî hali (فَعَلَ) ifade edemez. Misâl (اِقْتَدَرَ/اِقْتَدَرَ) fiilleridir. (اِقْتَدَرَ) fiili (قَدَرَ) ye göre daha şiddetli yapmayı ifade etmektedir.³⁰

(فَاتَّلُوا) Fiilinin ifti’âl babında sülâsî mâzî kullanımına örnek Hucurât Sûresi 9. âyeti,

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدِيهِمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى (تَبْغِيَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ)

Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin; ikisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş olursa Allah’ın emrine geri dönünceye kadar haksızlığa sapanlara karşı savaşın.

Âyette müminlerden iki grubun birbiriyle kavgaya tutuşması ve diğer Müslümanların nasıl bir yol izleyeceği meselesi ele alınmaktadır.³¹ Müslümanlardan iki grubun arasındaki çatışma müşareket ifade eden (اِقْتَتَلُوا) fiiliyle ifade edilmiştir. Akabinde taraflardan biri diğerine karşı zulmederse ona karşı ne yapılacağı müfâ’ale

²⁹ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 502.

³⁰ Fâdil Salih es-Semarrâi, *es-Sarfu’l-Arabî ahkâmun ve meânin* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2013), 31-32.

³¹ Suyutî, *ed-Durru’l-Mensûr* (Lübnan: Dâru’l-Kutubil-İlmiyye, 2010), 6: 94-95.

vezninin cemi emri gâib (فَقَاتِلُوا) haliyle ifade edilmiştir. Çünkü taraflardan biri haddi aşmakla haksız duruma düşmektedir, onun etkisiz hale getirilmesi veya çatışmanın engellenmesi Müslümanlar üzerine vacip olmaktadır. Müslüman kardeşinin hakkına tecavüz eden grup yanlışı; zulme uğrayan taraf ise doğruyu temsil etmektedir.³² Bundan sonra vuku bulacak çatışmalar mazlum kişinin hakkını teslim almak içindir. Bu nedenle fiilin müfâ'ale vezninde kullanıldığı düşünülebilir. Çünkü (اقتتلوا) fiili sadece karşılıklı çatışmaları içerirken saldırganlığı engelleme ve manevi olarak grupları doğru-yanlış gibi bir ayırıma tabi tutmaz. Fiil sülâsî mücerred şekliyle olsaydı bireysel öldürmeleri içerdiği gibi caydırıcılığı da içermeyecekti. Çünkü (قاتل) vezninde sadece öldürme yoktur, ayrıca saldırıyı engelleme ve bertaraf etme de vardır. Âyetin ikinci bölümünde tecavüz edene karşı yapılacak eylem için (اقتتلوا) yerine (فقاتلوا) nun gelmesi değerlendirmelerimizi destekler mahiyette görülebilir.

2.2. (قتل) Fiilinin Meçhul Mâzî Kullanımı

Meçhul fiil, fâili belli olmayan eyleme denir. Mücerred veya mezîd mâzî fiilin son dan ikinci harfi *kesraya* dönüştürülerek yapılır. Örneğin, (yazdı كُتِبَ/كُتِبَ yazıldı), (çıkardı أُسْتُخِرَ/اُسْتُخِرَ) fiilleridir. Failin zikredilmemesi sebebi olarak şunlar söylenebilir: Failin herkes tarafından bilinmesi veya ehemmiyetsiz olması, tayininin zor olması, kendisinden korkulması, fâil zikredildiğinde başına bir şey gelir diye korkulması, eylemi yüceltme ve fâilin zikredilmesinin bir fayda sağlamaması.³³

2.2.1. Meçhul Mâzîye Âyetlerden Örnekler

Âyetlerde (قتل) eyleminin meçhul mâzî hali, *öldürülme ve lanet* anlamında kullanılmaktadır.

a-Öldürülme Anlamında Kullanımı: Örneğin İsra Sûresi 33. âyeti, diğer örnekler için dipnota bakılabilir³⁴

(وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُشْرَفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا)

“Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda sınırı aşmasın; çünkü o, yeterince yardıma mazhar olmuştur.”³⁵

Âyette öldürme eylemi (قُتِلَ) mâzî meçhul gaib şekliyle gelmiştir. Konu herhangi bir kişinin başkaları tarafından suçsuz yere öldürülmesi durumunda katile yapılacak

³² Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 1300-1301.

³³ Mustafâ Galâyîni, *Camîu'd-Durûsi'l- Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007), 334-335.

³⁴ Ali İmran 144'de Hz. Muhammed öldürülürse, Ali İmran 157-158'de Allah yolunda öldürülürseniz, Ali İmran 169'da Allah yolunda öldürülenler, Ali İmran 195'de Allah yolunda öldürülmek, İsra 33'de mazlum olarak öldürülme, Hac 58'de Allah yolunda öldürülme, Muhammed 4'de Allah yolunda öldürülenler, Tekvir 9'da kız çocuğunu öldürülmesi âyetlerde öldürülme anlamında kullanılmaktadır.

³⁵ İsrâ, 17/33.

tasarrufla ilgilidir.³⁶ Öldürülme eylemine dikkat çekme ve öldürülen kişiler tek tek zikredilemeyeceği için fiil meçhul kullanılmıştır. Hüküm şarta bağlı olduğu için ifade şart üslubuyla zikredilmiştir.

Fiil malum haliyle kullanılsaydı (وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا) bir kişinin mazlum olarak öldürülmesi değil, mazlum bir kişiyi öldürme ifade edilmiş olurdu. Fiil muzari meçhul kullanılsaydı ölüm olayının tam gerçekleşmesi değil, ihtimali anlatılmış olurdu. Çünkü muzari şu an ve gelecek zamanı kapsar.³⁷ Hüküm içeren konular varsayımdan ziyade daha çok kesinliğe işaret eder. Mâzî de daha çok olmuş bir vakiya işaret vardır.³⁸

b-Lanet Anlamında Örnekler

“قَتْلَ” fiili mâzî meçhul ve lanet anlamında Kur’an’da Zâriyât 10, Müddessir 19-20, Abese 17, Buruç 4. âyetlerde zikredilmektedir. Örneğin Zâriyât Sûresi 10. âyeti,

(قَتَلَ الْخَرَّاصُونَ)

“Kahrolası yalancılar”

Âyetin siyakında göge yemin edilmekte ve insanların ahiretle ilgili çelişkili söz söyledikleri belirtilmektedir. Bu kişilerin söyledikleri gerçeği yansıtmadığı için mezkûr âyette bu kişilere lanet vardır.³⁹ Buradaki kişiler inkârcı olsalar bile bu işi bilinçli olarak değil, gafletleri ve cahilliği nedeniyle yapmaktadırlar. Bu sûrenin 11. âyetindeki (o gaflet içinde yüzen kendini bilmezler.) ifadesi bunu ortaya koymaktadır.

(قَتْلَ) fiili mezkur âyette malum kullanılsaydı yalancıların öldürdüğü ifade edilir, fakat lanet anlamı gerçekleşmezdi. Halbuki burada bu kişilerin öldürmeleri amaçlanmamakta, onlara lanet hedeflenmektedir. Bu nedenle âyette fiile lanet anlamı verilmesi için (قَتْلَ) mazi meçhul kullanılmıştır.⁴⁰ Lanetleme niçin Tevbe ve Münâfık Sûrelerinde olduğu gibi (قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَتَى يُؤْفَكُونَ) müfâ’ale vezinde gelmemiştir? sorusu şöyle izah edilebilir: Tevbe ve Münâfıkûn Sûrelerinde lanetlenen kişiler; Yahudiler, Hristiyanlar ve münafıklardır. Bu üç grupta Allah’ın gönderdiği dine inanmış, fakat onu tahrif etmiş ve bozmuşlardır. Mezkûr âyetteki kişiler ise Allah’ın gönderdiği din dairesine girmeyenlerdir

Konuyla ilgili diğer âyetler hakkında şunlar söylenebilir: Abese Sûresi 17’de (Kahrolası o insan! Ne kadar da inkârcı!) âyette insana Allah’ı inkarcılığı nedeniyle lanet yapılmaktadır. Buruç Sûresi 4’de (Kahrolsun ateş çukurlarını hazırlayanlar)

³⁶ Ebüssüüd Efendi, *İrşâdü’l-‘akli’s-selîm ilâ mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm* (Riyad: Mektebetü’r-Riyâzi’l-Mektebe, t.y.), 3: 449.

³⁷ Ebü’l-Abbâs Muhammed Müberrid, *el-Muktedab*, thk. Muhammed Abdülhalik Uzayme (Kahire: İhyâi’t-Türâsi’l-İslâmî, 1994), 2: 2.

³⁸ Suyûtî, *Hem u’l-hevâmi’ fi şerhi Cem’i’l-cevâmi’*, 1: 37.

³⁹ Sabûnî, *Safvetut-Tefâsir*, 3: 251.

⁴⁰ Beyzâvî, *Tefsîru’l-Beyzâvî* (Beyrut: Dâru’l-Marife, 2013), 980.

âyette insanları sırf Allah'a inandıkları için ateş çukuruna atanlara lanet sülâsi mâzî meçhulle yapılmıştır. Sonuç olarak şu söylenebilir: Kur'an'da kafirler için lanetleme sülâsi “قَتَلَ” formda; ehli kitaptan Allah'a çocuk isnat edenler ve Müslümanlar arasında fitne çıkarmaya çalışan münafıklar ise müfâ'ale babıyla lanetlenmiştir. Allah kendi dinini bozan ve fitne çıkarana daha tehlikeli görmekte, bu nedenle onlara lanetin daha şiddetli yapıldığı düşünülebilir. Bakara 191 ve 217. âyetlerde fitnenin öldürmekten beter olduğu zikredilmektedir. Ahzâb 30 ve 31. âyetlerde peygamberimizin hanımlarına hitaben, temsil makamında olan kişilere iki kat ceza veya ödülün verileceği bildirilmektedir.

2.2.2. “قَتَلُوا” Fiilinin Tef'îl Babında Meçhul “قَتَلُوا” Kullanımı

(مَلْعُونِينَ أَيُّ مَا تَقْتُلُوا أُخَذُوا وَقْتُلُوا تَقْتِيلًا)

*Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış olarak nerede bulunsalar yakalanıp öldürülecekler.*⁴¹

Tef'îl babı sülâsi fiilin aynü'l-fiilinin (orta harfinin) şeddelenmesiyle yapılır. Bu bab örnek fiillerde olduğu gibi (جَوَلَ/طَوَّفَ) çok dolaştı, çok döndü) çokluk, genellikle de mübâlağa ve abartıya işaret eder. Yine lazım fiili örneklerde olduğu gibi (خَرَجْتُه/فَرَحْتُهُ) müteaddiye dönüştürür.⁴²

Âyete konu olan kişiler, peygamberimiz savaş için Medine dışına çıktığında şehirde savaşın gidişatı hakkında yalan ve kasıtlı olarak haber yayan münafıklardır.⁴³ Mezkûr âyette onlara nasıl bir ceza verileceği tefil babında mazi meçhul “قَتَلُوا” fiiliyle ifade dılmıştır. Gaye münafıklara daha çok korku vermektir. Çünkü bu vezinde mübâlağa anlamı vardır. İslam'a göre fitne çıkarmak Bakara 191. âyette buyurulduğu gibi öldürmekten daha tehlikelidir. Bu yüzden fitneci kişilere daha sert bir cezanın verilmesi gerekmektedir. Muktezây-ı hale aygun olarak âyetteki “قَتَلُوا” fiilinin, sülâsi (قَتَلَ) yerine tef'îl vezinde kullanıldığı söylenilebilir.

2.3. Muzari Fiil

Şu an veya daha sonra meydana gelecek eylemlere işaret eden fiile denir. Türkçede geniş zaman veya şimdiki zaman olarak adlandırılır. Mâzî fiilin başına “أَنْتَيْتُ/أَنْتَيْنُ/أَنْتَيْتُ” harflerinden birinin getirilmesiyle elde edilir.⁴⁴ Diğer bir tabirle “أَنْتَيْتُ/أَنْتَيْنُ/أَنْتَيْتُ” harflerinden birinin getirilmesidir. Her bir terkip “elif, te, ye, nûn” harflerinden oluşur, fakat harflerin sıralanışı farklıdır. Muzari fiilin diğer alametleri örneklerde olduğu gibi nasp ve cezm edatlarını kabul etmesi (لَنْ يَخِيبَ مُجْتَهِدًا) çalışkan başarısız

⁴¹ el-Ahzap Suresi, 33/61

⁴² Abdülhamid, *Durûsu't-tasrif*, 83.

⁴³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1072.

⁴⁴ Ensârî, *Şerhu katri'n-nedâ*, 49.

olmayacak/لَمْ يَجْرَعْ إِبرَاهِيمُ (İbrahim korkmadı) ve başına (سَوْفَ) edatlarından birinin (سَوْفَ يَقْرَأُ/okuyacak) gelebilmesidir.⁴⁵

a- Muzari Fiilin Şimdiki Zamana Delalet Etmesi

Muzari fiil hal, müstakbel ve mâzî zamanlara delalet eder. Şimdiki zaman ifade etmesi şu durumlarda olur: a-Şu ana işaret eden edatlardan biri ile kullanılırsa (بِالْآنِ/الْحِينِ/السَّاعَةِ/أَفْأُ) b- Olumsuzluk edatlarından “مَا/لَيْسَ/إِنْ” birinin muzariyle zikredilmesi c-Muzarinin lâmü’l-ibtidâiyye (başlangıç lamı) ile kullanımı.⁴⁶

b-Muzari Fiilin Gelecek Zamana Delalet Etmesi

1-Muzari fiilin başına (سَوْفَ) edatlarından birinin gelmesi (سَأَفْعَلُ/يَفْعَلُ) *yapacağım*)

2-Muzari fiil “إذا” şart edatıyla kullanıldığında örnekte olduğu gibi (إِذَا تَزُورُنِي أُرْوِكَ) *Beni ziyaret edersen seni ziyaret edeceğim.*) iki fiil de gelecek zaman ifade eder.

3-Muzari fiil İbrâhim Sûresi 19. âyet örneğinde olduğu gibi (إِنْ يَشَاءُ يُدْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ) *O, dilerse sizi yok edip yerinize yeni varlıklar getirir.*) iki fiili cezmeden şart edatları ile kullanıldığında

4-Bakara Sûresi 233. âyette olduğu gibi muzarinin talep (وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ) *Anneler çocuklarını emzirecekler*) ve Ankebut Sûresi 21. âyetteki gibi vad içermesi (يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ) *O, dilediğine azap eder, dilediğini esirger.*)

5-Muzari fiilin Bakara Sûresi 184. âyet örneğinde olduğu gibi (وَإِنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ) *oruç tutmanız sizin için hayırlıdır*) nasb edatları ile kullanımında

6-Muzari fiile tekid nunun bitişmesi (لَيَكْتُبَنَّ) *Yazacak*)

7-Yusuf Sûresi 46. âyeti örneği gibi muzari fiilin (لَعَلَّ) nin haberi olması (لَعَلَّيْ) *Umarım ki, bu bilgiyle insanlara dönerim, onlar da (ne yapacaklarını) bilirler.*)⁴⁷

⁴⁵ Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *et-Tuhfetü's-seniyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Âcurrûmiyye* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2002), 67-68.

⁴⁶ Suyûtî, *Hem 'u'l-hevâmi 'fi şerhi Cem 'i'l-cevâmi ' , 1: 32.*

⁴⁷ Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâi el-Endelüsî, *Şerhu't-teshîl li ibn Mâlik*, thk. Abdurrahman es-Seyyid- Muhammed Bedevi'l-Mahtûn (Kahire: Dâru Hicr, 1990), 1: 23-25.

8- Muzari fiil dua manası ifade ettiğinde (يُرْحَمُكَ اللهُ Allah sana merhamet etsin.) ve başında soru edatı “hel” (هَلْ تَحْضُرُ الدَّرْسَ derse gelecek misin?) ve (قَدْ) edatı (قَدْ يَبْرُدُ hava soğuyabilir.) gelirse gelecek anlamı içerir⁴⁸

c-Muzari Fiilin Geçmiş Zamana Delalet Etmesi

“لَمَّا/لَمَّ” cezm edatları muzari fiili mâzîye çevirir “henüz yazmadı/لَمَّا يَكْتُبُ/لَمَّ” yazmadı” Yine “لَوْ” şart edatı çoğunlukla muzari fiilin anlamını Nahl Sûresi 61. âyette olduğu gibi maziye çevirir (لَوْ يُوَاحِدُ اللهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ) Eğer Allah insanları zulümleri sebebiyle hemen cezalandırsaydı, yerin üzerinde hiçbir canlı varlık bırakmazdı.) Ayrıca “إِذْ” zarf edatı Ahzap Sûresi 37. âyette olduğu gibi (وَإِذْ نَقُولُ اللهُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِ) Allah’ın kendisine nimet verdiği kişiye demiştin) muzariyi mazi anlama dönüştürür.⁴⁹

2.3. 1. Sülasî (يَقْتُلُونَ) Muzari Fiilinin Mâzîye Delaletine Âyetlerden Örnekler

Bakara Sûresi 61, 85, 87, 91 ve Ali İmran, 21, 112. âyetlerde (Yahudilerin peygamberlerini öldürmesi) “قَتَلَ” fiilinin muzari şekliyle anlatılmıştır. Örneğin Bakara Sûresi 87. âyeti,

(أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ)

Ne zaman size bir peygamber nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirdiyse büyüklendiniz, kimini yalanladınız, kimini de öldürdünüz, doğru değil mi?

Yahudilerin geçmişte peygamberlerini yalanlamaları “كَذَّبْتُمْ” mâzî fiil ile, peygamberlerini öldürmeleri ise “تَقْتُلُونَ” muzari fiiliyle ifade edilmiştir. İki ayrı eylemde geçmişe dairdir. Fakat Allah olayın iğrençliğini ifade için muzariyi, mâzî olayın üzerine hamletmiş ve o günkü Yahudilere Allah korumasaydı suikastlarla siz de Hz. Muhammed’i de öldürecektiniz mesajı verilmiştir.⁵⁰ “تَقْتُلُونَ” fiili “كَذَّبْتُمْ” gibi mâzî ifade edilseydi Hz. Muhammed dönemindeki Yahudilerin onu öldürmeye çalışmaları ifade edilemezdi.

2.3. 2. Âyetlerde Muzari Fiilin Gelecek Zaman Anlamında Kullanılması

Şart edatı, tekid nunu, ve gelecek ifade eden “سَ” edatıyla kullanılan muzari fiiller, âyetlerde gelecek anlamı kazanmıştır.

⁴⁸ Kılıç, *Arapça Dil Bilgisi Sarf*, 45.

⁴⁹ Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî, *Şerhu't-teshîl li ibn Mâlik*, 1: 26-27.

⁵⁰ Beyzâvî, *Tefsîru'l-Beyzâvî*, 89-90.

a-Muzari Fiilin Şart Edatıyla Gelecek İfade Etmesi

(وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا)

*Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir.*⁵¹

Allah bir müminin kasten öldürülmesi durumunu âyette “يَقْتُلْ” muzari fiili ile sunmaktadır. Bir önceki âyette “وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً” Yanlışlıkla olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle âzat etmesi gerekir denilmektedir. Allah yanlışlıkla öldürmenin dışındakilere müsamaha olmayacağını belirtmek için önce konuya yanlış öldürmekle girmiş, akabinde yanlış öldürme durumunu “قَتَلَ” fiilinin mâzî haliyle ifade etmiş ve bu işi yapanın köle azat etmesi gerektiğini belirtmiştir. Fakat kasıtlı öldürme meselesini muzari ile zikrederek Allah’ın hem kasıtlı öldürme eylemini tasvip etmediğini göstermek istemiş, hem de bunların olabileceğini ifade için muzari üslupla olayı anlatmıştır.⁵²

b-Muzari Fiilin Tekid Nunuyla Gelecek İfade Etmesi

(قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ)

*“Andolsun seni öldüreceğim!” dedi. O da dedi ki: “Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.”*⁵³

Mezkûr âyet Hz. Adem’in oğulları Kabil’in, Habil’i öldürmesi ile ilgilidir. Kabil’in kardeşini öldürme arzusu “لَأَقْتُلَنَّكَ” fiiliyle aktarılmıştır. Fiilin başında *kasem lamı* sonunda ise *tekid nûnu* müsakkale kullanılmıştır.⁵⁴

Fiilin manasını pekiştirmek ya da tekidi artırmak için *kasem*, *taleb* veya *nefiy* edatlarından sonra muzari fiile *şeddeli* ve *şeddesiz nûn* getirilir.⁵⁵ İfadedeki *kasem lâmu* ve *tekid nunu*yla fiilin anlamı gelecek zamana işaret etmiştir. Yani konuşmadan sonra kardeşini öldüreceğini belirtmiştir. Yine Kabil, kardeşi Habil’i öldürme kararını vermiş, bu kararlılığını da *tekid nunu*yla vurgulamıştır. Fiil *kasem lamı* ve *tekid nunu* olmadan (أَقْتُلَنَّكَ) kullanılsaydı failin öldürme niyetindeki kararlılığı gösterilemezdi.

c-“س” Edatıyla Muzari Fiilin Gelecek Zaman İfade Etmesi

(قَالَ سَنَقْتُلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسَخِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ)

⁵¹ Nisâ Suresi, 4/93.

⁵² Muhammed Tâhir İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru'z-Zeytûniyye, 1984), 5: 156-163.

⁵³ Mâide Suresi, 5/27.

⁵⁴ Muhyiddîn ed-Dervîş, *İ'râbü'l-Kur'ani'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2011), 2:210.

⁵⁵ Galâyîni, *Camîu'd-Durûsi'l-Arabîyye*, 62-63.

“Firavun, “Biz onların oğullarını sürekli öldürüp kızlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz” dedi.⁵⁶

Firavun bu ifadeleri mezkûr âyetin girişinde kavminden ileri gelenlerin “*Seni ve tanrılarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi Mûsâ’yı ve kavmini serbest bırakacaksın?*” demeleri üzerine söylemiştir. İsrailoğullarının çocuklarını öldürme işlemi bu karar sonrasında başlayacağı için (سَتَقْتُلُونَ) tabiri kullanılmıştır. Muzari fiildeki “س” edatı, eylemin zamanını geleceğe işaret ettirdiği gibi hem de Firavun’un bu işteki kararlılığına da işaret etmektedir. Çünkü bu harf hem gelecek anlamı hem de vad ve vaidlerde tekid anlamı içermektedir.⁵⁷ Şayet ifade (تَقْتُلُونَ) şeklinde olsaydı Firavun’un öldürme eylemindeki kararlılığını ifade etmez, ihtimal içerirdi. Çünkü muzari ihtimali barındırmaktadır. Ayrıca fiili, sülasi mezdî yerine mücerred şelinde “تَقْتُلُونَ” okuyanlar da olmuştur.⁵⁸ Bu durumda Firavun’un çok öldürmesine işaret edilmezdi. Çünkü sülâside tef’îl babı gibi çokluk anlamı yoktur.

2.3. 3. Tef’îl Babındaki (يُقْتَلُونَ) Muzari Fiilinin Geçmiş Zaman Anlamında Kullanımı

(وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقْتَلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ)

Oğullarınızı öldürüyorlar, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda rabbinizden büyük bir imtihan vardır.

Âyette Allah, İsrailoğullarına lütfunu ve Firavun’un atalarına yaptığı zulmü hatırlatmaktadır.⁵⁹ Öldürme eylemi muzari vezninde gelse de geçmiş zamana işaret etmektedir. Çünkü İsrailoğullarının erkek çocuklarının Firavun tarafından öldürülme emrine maruz kalmaları tarihi olarak Hz. Muhammed’den önceki asırlara denk gelmektedir. Ayrıca âyetin girişinde “أَنْجَيْنَاكُمْ” fiilinin mazi kipte gelmesi “يُقْتَلُونَ” eylemin geçmişte olduğuna işaretlerden başka bir kanıttır. Mâzî kiple İsrailoğulları’na Firavun’un zulmünden kurtarılımları hatırlatılmış; “يُقْتَلُونَ” öldürme eyleminin muzari üslubuyla da onlara sanki olayı yaşıyor havası verilmiş ve zulmü dinleyenlerin daha iyi hissetleri sağlanmıştır. “يُقْتَلُونَ” fiilini “يُقْتَلُونَ” sülasi şeklinde okuyanlar olmuştur.⁶⁰ Bu durumda Firavun’un çok kişiyi öldürdüğüne delalet edilmezdi.

2.3. 4. “قَتَلَ” Fiilinin Müfâ’ale Vezninde Muzari Kullanımı

(الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا)

⁵⁶ A’raf Suresi, 7/127.

⁵⁷ İbn Hişâm, *Muğni’l-lebîb*, 1:222-223.

⁵⁸ Beyzâvî, *Tefsîru’l-Beyzâvî*, 372.

⁵⁹ Sabûnî, *Safvetut-Tefâsir*, 1:469.

⁶⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 441.

*İman edenler Allah yolunda savaşır, inanmayanlar ise bâtıl dava uğrunda savaşır. Şu hâlde şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphe yok ki şeytanın planı (tuzağı) daima zayıftır.*⁶¹

İman edenlerin Allah yolunda; kafirlerin tağut için savaşmaları “يَقَاتِلُونَ” muzari siga ile ifade edilmiştir. Tabirin bu kipte gelmesi hak ve batıl savaşının her an devam edeceğine işaret içindir. Çünkü muzari hem şu anı ve geleceği içermektedir. Muzari fiiller mâzî olsaydı anlam *geçmişte hakla batıl arasında savaş oldu ve sona erdi*, siz de bu mücadeleyi yeniden başlatın demek olacaktı. Hak ve batıl arasındaki savaşın daimiliğine işaret edilemeyecekti.

(قَاتَلَ) fiilinin muzari kullanımı ayrıca Bakara 190, Bakara 217, Tevbe 111, Müzemmil 20, Saf 4. âyetlerde görülmektedir.

2.4. Emir Fiil

Emir belirli bir kalıpla bir şeyin yapılmasını istemedir. Emr-i hazır ve emr-i gâib diye ikiye ayrılır. Emr-i hazır muhataba verilen emir olup, malum muzarinin muhatap sigalarından yapılır. Sülûsîde muzarinin başındaki muzarat harfi atılarak bir hemze getirilir. Mezîd ve diğer vezinlerde sondan bir öncesi kesra, sonu cezm edilerek elde edilir (أَكْرِمُ / تَنْصُرُ / أَنْصُرُ - تُكْرِمُ) Emr-i gâib ise muzari fiilin gâib sigasının başına *lâmü'l-emir* (لِ) getirilerek (لِيَكْتُبُ / لِيَكْتُبْ) yapılır. Emir fiil, bazen dua, tehdit, küçümseme ve şaşırma anlamları içerebilir.⁶² Emir gerçekleşmeyen bir eylemin talebi olduğu için genellikle gelecek anlamı ifade eder ve bazen devam eden bir işin sürdürülmesini de içerir.⁶³

a- Sülasi Emr-i Hazıra Örnek Âyetler

Kur'an'da “قَاتَلَ” fiilinin emr-i hazır şekli farklı muhataplar için kullanılmıştır. Bunlar: Yahudilere hitaben Bakara 54, müminlere hitaben Nisa 66. âyeti (*nefislerinizi öldürün* ; Bakara 191 Mekke'li müşriklere yönelik *Müslümanlara karşı savaş açanları bulduğunuz yerde öldürün*; Nisâ 89 ve 91 münafıklar için *onları bulduğunuz yerde öldürün*; Tevbe 5 Mekke'nin çevresindeki müşrikler için *onları öldürün.*) ifadeleridir.

İslam öncesi topluluklar hakkında Ankebut Sûresi 24'de kavminin *Hz. İbrahim'i öldürün demesi*, Mümin Sûresi 25 Firavun ve adamlarının *İsrailoğullarının çocuklarını öldürün emri*, Yusuf Sûresi 9'da kardeşlerinin *Yusuf'u öldürün* talebi yer almaktadır.

⁶¹ Nisâ Suresi, 4/76.

⁶² Semarrâî, *Meâni'n-Nahv*, 4:33-34.

⁶³ Suyûtî, *Hem 'u'l-hevâmi 'fî şerhi Cem 'i'l-cevâmi'*, 1: 30.

Katele fiiliyle ilgili en çok tartışma konusu olan “*وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ*” onları bulduğunuz yerde öldürün” ifadesi Kur'an'da dört yerde geçmektedir. Emrin ikisi Müslümanlara karşı savaşılan müşrikler için ve diğer ikisi ise fitne çıkaran münafıklara karşıdır. Nisa Sûresi 89 ve 91'de münafıklar için *bulduğunuz yerde öldürün*; Tevbe Sûresi 5, Mekke'nin çevresindeki bütün müşriklere karşı *onları öldürün*; Bakara Sûresi 191'de *sizinle savaşılanları öldürün* şeklinde geçmektedir. Konumuz sadece bu âyetler olmadığı için bu son âyetin örneğiyle yetinip diğerleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapacağız.

(وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ)

(Onları yakaladığınız yerde öldürün; sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın.)⁶⁴

Mezkûr âyetin öncesinde kimlerle savaş yapılacağı “*sizinle savaşılanlarla savaşın, aşırılığa gitmeyin*” ifade edilmiş, bu bölümde ise *Onları yakaladığınız yerde öldürün* denilmektedir. Çünkü bu kişiler müslümanları yurtlarından çıkarmışlar, bu nedenle savaşıma yeri, küfür ehli için bütün mekanları kapsar olmuştur. Kastedilen mana, onlar size saldırırlarsa her yerde onları öldürün demektir. Mevzubahis âyet önceki âyete atıf olmuş ve savaş dışındaki özel öldürmelere işaret etmiştir “*وَقَاتِلُوهُمْ*” yerine “*وَاقْتُلُوهُمْ*” denilerek İslam'a ve Müslümanlara karşı savaşılanlar savaş mahalinde ölmeseler bile savaşı konumunda olduklarından onların öldürülebileceğine dikkat çekmek için bu ifade sülasi şekliyle kullanılmıştır.⁶⁵

Nisâ Sûresi 89 ve 91 âyetlere konu olan münafıklar *Kendileri inkâr ettikleri gibi Müslümanları da inkara sürükleyerek, Müslümanların onlara benzer hale gelmesini istemektedirler. Yine fitne çıkararak Müslümanlara eziyet vermekte ve Müslümanların yakasından ellerini çekmemekteler.* Bu hallerinden vazgeçmezlerse yakalandıkları yerde öldürülecekler emri verilmektedir. Çünkü bu münafıklar müslüman gibi görünmelerine rağmen İslam toplumunu bozmaya çalışmaktalar. Bunlara caydırıcı bir cezanın verilmesi gerekmekteydi. İslam bunlara yine merhametli davranarak hallerini düzeltmezlerse onları öldürün emrini vermiştir.

Tevbe Sûresi 5. âyette, ise haram aylar çıkınca artık müşriklerin sıkı bir takibe alınmaları gerektiği bildirilmiştir. Zira süre verilerek yapılan bildirimden sonra karşı tarafın ilân edilen yasak bölgede müşrik sıfatıyla varlığını sürdürmeye çalışması savaşı tercih etmiş oldukları anlamına gelecektir. Onlara toleranslı davranmak yani inançlarının icaplarını yerine getirmelerine müsaade etme, tevhid inancının sembolü olarak inşa edilen Kâbe'yi tekrar putperestliğin eline teslim etme sonucunu beraberinde getirebilirdi. Resûlullah'ın vefatından hemen sonra ortaya çıkan dinden dönme hareketleri de bu kesin tavır ve köklü icraatın ne kadar isabetli olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Mezkûr âyetteki buyruğa göre onların takibi konusunda asla gevşek davranılmayacak, geçit başlarını tutup gözetleme, muhasara altına alma,

⁶⁴ Bakara Suresi, 2/191.

⁶⁵ Âşûr, *et-Tahrîr ve't-temvîr*, 2: 201-202.

esir alma ve gerektiğinde öldürme dahil, Kâbe çevresinin müşrik varlığı ve egemenliğinden ebedî olarak arındırılması için lüzumlu her tedbir alınacaktı. Fakat aynı âyete göre, onlara tövbe yolu açık tutulacak, namazlarını kılar ve zekâtlarını verirlerse, yani en azından dış dünyaya yansıyan davranışları itibariyle müslüman kimliği sergilerlerse onlara dokunulmayacaktır. Çünkü Allah'ın bağışlamasına ve rahmetine sınır yoktur.⁶⁶

Yukarıdaki değerlendirmeler kapsamında şunu söyleyebiliriz: *Onları bulduğunuz yerde öldürün* ifadesi zarar vermeyen sivil gayri müslimlerden ziyade fitne çıkaran münafıklar ve sadece Mekke çevresinde emre uymayan müşrikleri kapsamaktadır.

b-Müfa'ale Babında Emr-i Hazır Kullanımı

Mufâ'ale vezninin emir vezninde kullanımı da sülâsisi gibi farklı muhataplara yönelik olmaktadır. Örneğin, Bakara 190 ve 244 âyetlerde müslümanlara *Allah yolunda savaşın denilmekte*, Nisa 84 de *Peygamberimize savaş emri*, Bakara 193-Enfal 39 âyetlerde *Müslümanlara fitne kalkana kadar savaşın emri*, Tevbe 29 da *Ehl-i kitap'tan Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah ve resulünün yasakladığını yasak saymayan ve hak dine uymayan kimselerle, yenilmiş olarak ve kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın*; Tevbe 12 ve 14. âyetlerde *antlaşmayı bozan küfrün elebaşları ve yeminlerini bozan, peygamberi sürüp çıkarmaya karar veren ve size karşı saldırıyı ilk başlatan topluluğa karşı savaşma emri*, Tevbe 36 ve 123. âyetlerde *kafirlerin topluca size karşı savaşmışları gibi sizde savaşın emri*, *Ey iman edenler! İnkârcılardan hemen yakınınızda bulunanlarla savaşın emri*, Maide 24' de *Yahudilerin Hz. Musa'ya sen ve rabbin savaşın talebi*, Hucurat 9' da müslüman iki grubun savaşması durumunda *haddi aşanlara karşı savaş emri* bu vezinde kullanılmıştır. Örneğin Bakara Süresi 190. âyeti,

(وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ)

Size karşı savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat aşırılığa sapmayın; Allah aşırılığa sapanları sevmez.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Hudeybiye antlaşmasının olduğu yılda umre niyetiyle ashabıyla Mekke'ye doğru yola çıkmışlardı. Müşriklerin engel olması neticesinde onlarla sulh yapmışlar, antlaşma gereğince Müslümanların umre yapmaları ertesi seneye kalmıştı. Antlaşma doğrultusunda Mekke'ye geldiklerinde Mekkelilerin kendilerine saldırmaması ve engel olmasından korkmuşlardı. Müslümanlara saldırı olması durumunda haram ayda ve haram beldede savaşma ruhsatı "قَاتِلُوا" emr-i hazır çoğul şekliyle ifade edilmiştir. Emir teşvik anlamında kullanılarak Müslümanların saldırganlara karşı savaşması teşvik edilmiş, fakat hemen akabinde *haddi aşmayınız* diye uyarı yapılmıştır.⁶⁷

⁶⁶ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 2: 727.

c- Müfâ'ale Babında Emr-i Gaib Kullanım

(فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ)

O halde, dünya hayatını verip âhireti almak isteyenler Allah yolunda savaşsınlar.

68

Mezkûr âyette savaşma emri gaib sigası ile ifade edilmiştir. Bu âyetin öncesinde savaşa katılmayıp ganimet için savaşta *bende bulunsaydım* diyen kişilerden bahsedilmektedir. Bu kişilerden dünya hayatını ahiretle değiştirmek isteyenler için Allah yolunda savaşsınlar çağrısı yapılmıştır.⁶⁹ İfade emri gaib yerine emri hazır şekliyle gelseydi çağrı ganimet için savaşanlara değil diğer müminlere de olmuş olurdu. Ayrıca niyetleri bozuk olanlara düzeltme çağrısı gerçekleşmemiş olurdu. Kur'an'da bu vezinde kullanım sadece bu âyette görülmektedir.

2.5. İsm-i Mefûl

Meçhul fiillerden türeyen, yapılan işten etkilenen kişi veya nesneye işaret eden sığata ism-i mefûl denir. Cümledeki mefûl ile ism-i mefûl birbirinden farklıdır. İsm-i mefûl kelimenin yapısıyla ilgilidir, diğeri cümleyle ilgilidir. Sahih fiillerin ism-i mefûl kalıbı (مَفْعُولٌ) şeklinde gelmektedir. Mutel fiillerde ise ilâl ve idgam kaideleri nedeniyle ufak değişiklikler olmaktadır. Sülâsî fiilin dışındakiler, meçhul muzarisinin başına (مُكْرَمٌ/ يُكْرَمُ) dammeli bir mim getirmekle yapılır. Mefûl sigasında olmayıp ism-i mefûl vezni anlamında (فَعِيلٌ/فَعْلٌ/فُعْلَةٌ) kullanılan kalıplar vardır.⁷⁰ Bu fiille ilgili sadece (فَعِيلٌ) vezni Kur'an'da yer almakta ve Bakara 178. âyette geçmektedir.

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ)

Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kısas size gerekli kılındı.

Ayetteki “الْقَتْلِ” sözcüğü “قَتِيلٌ” kelimesinin cemisidir.⁷¹ Kıyâsî olmayan ism-i mefûlün “فَعِيلٌ” vezninde gelmiştir. İfade (عَلَيْكُمْ الْقِصَاصُ فِي الْمَقْتُولِينَ) şeklinde olsaydı kişilerin tam öldürüldüğüne işaret etmezdi. Çünkü mefûl sigasında hal ve geleceğe işaret vardır, sabitlik yoktur. Fakat “فَعِيلٌ” vezni sabitliğe yakın bir anlamı içerir. Abdullah b. Zübeyir annesine ölmediği halde “هذا مَقْتُولٌ مِنْ يَوْمِي هَذَا” *Bilki anneciğim ben bugünden öldürülmüşüm* demiştir. Çünkü ölmemiş kişiye “هُوَ قَتِيلٌ” denmez⁷²

⁶⁸ Nisâ Suresi, 4/74

⁶⁹ Fahrüddin er-Râzî, *Tefsîru'r-Râzî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 10: 185.

⁷⁰ Ahmed b. Ahmed el-Hamlâvî, *Şeza'l-arf fi fenni's-sarf*, thk. Yusuf Ali Bedevî (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1995), 98.

⁷¹ Cevherî, *es-Sihâh*, 916.

⁷² Semarrâî, *Meâni'n-Nahv*, 2: 108.

2.6. Masdar

Zaman ve şahıs bildirmeksizin belirli bazı kalıplarla eylem bildiren, asıl harfleri fiilin asli harfleriyle uyuşan fiil veya fiilden yapılan kelimedir. Sülasi fiillerin masdarları semâî; mezidlerinki ise kıyâsîdir. Bu masdara sarîh masdar da denir.⁷³ (فَتَّلَ) fiilinin (فَتَّلًا) şeklinde sülasi masdarı; (فَتَّلًا / مَفَاتَلَةٌ / تَفْتِيلًا) şeklinde ise mezid masdarları gelmektedir. Kur'an'da mezid olarak (تَفْتِيلًا / فَتَّلًا) şeklinde masdarları kullanılmaktadır. Bu fiilinin sadece sarîh ve müevvel masdarı kullanılmış, diğer masdar çeşitlerinden masdar-ı mîmî, merre, nevî, sînâî halleri zikredilmemiştir. Bu nedenle sadece masdar-ı müevvel hakkında bilgi verilecek daha sonra örneklere geçilecektir.

a-Masdar-ı Müevvel

Masdar harfleri “أَنْ/أَنَّ/مَا/لَوْ/كَيْ” aracılığıyla yapılan masdar çeşididir. Bu harfler cümleyi müfrede dönüştürür. Diğer bir tabirle cümle, kelimada fail, mübteda, mefulün bih ve vb. şeylere dönüşür. Örneğin (أَدَاةً لِّعَمَلٍ فِي حُكْمِكُمْ خَيْرٌ لِّمَنْ أُنزِلَتْ) *Adaletle hükmetmen zulmetmenden daha hayırlıdır.*) Burada “أَنْ” masdar edatıyla “تَعْدِلُ” fiili cümlelerin mübtedası olmuştur.

(أَنْ) genellikle mâzî ve muzârî fiillerin önüne gelir, muzarinin anlamını geleceğe çevirir ve muzârîyi nasbeder. (أُرِيدُ أَنْ تَأْتِيَنِي) *beni ziyaret etmeni istiyorum*)

(أَنَّ) isim cümlesinin başına gelir ve Bakara Sûresi 223. âyeti örneğinde olduğu gibi anlamını (وَاعْلَمُوا أَنَّهُمْ مَلَاقَةٌ) tekid eder. “أَنْ” muhaffefe ise tekid ifade etmez, efâlû’z-zan fiilleriyle kullanıldığında örnekte olduğu gibi (أَظُنُّ أَنْ يَأْتِيَنِي مُحَمَّدٌ) *Muhammed’in geleceğini zannediyorum*) ihtimal ifade eder.

“مَا” mazi ve muzari fiilin başına gelir. Muzari ile kullanıldığında Enâm 112. âyet örneği gibi (وَمَا يَفْتَرُونَ) *onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak* hal ifade eder. Bazen Maide Sûresi 24. âyetteki gibi (إِنَّا لَنُذْخِلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا) *Onlar orada buldukları sürece biz oraya asla girmeyeceğiz*) devamlılık ifade eder. “مَا” *onların orada buldukları süresince* anlamındadır. “أَنْ/مَا” arasındaki fark şöyle özetlenebilir. “مَا” şimdiki zamana “أَنْ” gelecek zamana işaret eder, “مَا” hem ism-i mevsul hem de masdar olabilir.

⁷³ Galâyîni, *Camîu'd-Durûsi'l- Arabiyye*, 112.

“أَنْ” muzari fiili örnekte olduğu gibi (جُنْتُ كَيْ اسْتَقَيْدَ) faydalanmak için geldim) gibi nasb eder ve sebep ifade eder. Bazı dilciler sebep ifade etmesi için örnekteki gibi (جُنْتُ لِكَيْ اسْتَقَيْدَ) lâmu’l-mukadderayı şart koşmuşlardır.

“لَوْ” Kalem Sûresi 9. âyetteki gibi (وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ) *İstedikleri şudur: Sen tâviz veresin ki, onlar da tâviz versinler.*) temenni ifade etmek için kullanılır.⁷⁴

Sarîh ile müevvel masdar arasında mana ve kullanımda farklılıklar vardır. Her biri diğerinin ifade etmediği anlam ve kullanımları ifade eder. Aralarındaki farklılıkları şu şekilde sıralayabiliriz: 1-Masdar-ı müevvel, örnekteki gibi (طَنَنْتُ أَنْكَ) *Başarılı olduğumu zannettim.*) müsned ve müsnedün ileyhine yerine kullanılır. Masdar-ı sarîh ise ikisinin yerine geçmez. 2- Masdar-ı müevvel, recâ fiillerinin haberi veya faili olabilir. Bakara 216. âyette (وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ) *Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz.*) müevvel masdar, fail konumundadır. Tevbe Sûresi 102. âyette (عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ) *Umulur ki Allah tevbelerini kabul eder*) müevvel masdar (أَنْ يَتُوبَ) istek fiillerinden (عَسَى) *asanın* haberidir. Bu durum masdarı sarîhte olmaz. 3- Masdar-ı sarîh örnekte olduğu gibi (جِئْتُكَ غُرُوبَ الشَّمْسِ) *Sana güneş batarken geldim*) zaman zarflarının yerine kullanılabilir. Fakat Güneşin batış vakti için (أَنْ تَغْرِبَ) *Sana güneş batarken geldim*) denmez. 4. Masdar-ı sarîh (يُعْجِبُنِي إِطْلَاقُكَ السَّرِيعِ) *Hızlı hareket ediş benim hoşuma gidiyor*) sıfatla kullanılabilir fakat masdar-ı müevvelde (أَنْ يُعْجِبُنِي) böyle bir durum yoktur. 4- Masdar-ı sarîh fiili ile (عَيَّ يَا سِرِّ) *Ey! Yasir ailesi sabrediniz*) denildiği gibi (عَيَّ يَا سِرِّ) *Ey! Yasir ailesi sabrediniz*) şeklinde de söylenebilir. Masdar-ı müevvelde bu durum olmaz. 5- Masdar-ı sarîh, fiilini örnekteki gibi (أُطْلِقْتُ إِطْلَاقًا) *Hızlıca hareket ettim*) sayı ve tür açısından tekid ederken bu müevvelde olmaz. 6-Masdar-ı müevvel, sarîh masdarın aksine zamana delalet eder. Örneğin (أَعْجَبَنِي أَنْ قُمْتُ / أَنْ تَصْبِرَ خَيْرٌ لَكَ) cümlelerindeki fiiller duruma göre geçmiş, hal, gelecek ifade etmektedir. Masdar sarîhle (سَبَرْتُمْ خَيْرٌ لَكُمْ) *Sabretmen senin için hayırlıdır*) denildiğinde ise aynı anda üç zamanda kastedilmiş olabilir, belli bir zamanla sınırlamak zordur. Masdar-ı müevvel emir (أَشْرْتُ إِلَيْهِ بِأَنْ قُمْ) *Ona kalkmanı işaret ettim*) ve nehiye (أَشْرْتُ إِلَيْهِ بِأَنْ لَا تَقُمْ) *Ona kalkmamamı işaret ettim*) delalet eder. 7-Masdar-ı müevvel özellikle أَنْ ile kullanıldığında tek anlama işaret ederken masdar-ı sarîhde ise hem mücerred hem de onun muayyen bir sıfatına işaret edebilir. Örneğin (يُعْجِبُنِي مَشْيُ مُحَمَّدٍ) *Muhammed'in yürüyüşü hoşuma gidiyor*) cümlesiyle belirli bir yürüme şekline işaret edildiği gibi herhangi bir özellik kastedilmeyen bir

⁷⁴ Semarrâî, *Meâni 'n-Nahv*, 3:178-185.

yürüyüşte olabilir. İfade müevvel masdarla (يُعْجِبُنِي أَنْ يَمِشِيَ مُحَمَّدًا) söylendiğinde herhangi bir yürüyüş şekli kastedilmez. 8- “أَنْ” edatıyla yapılan müevvel masdarlı fiil (لَهُ أَنْ يَصْرَخَ) olayın kesin olduğunu ifade etmezken; sarih hali (لَهُ صُرَاخٌ onun çıığı var) kesinlik ifade eder.⁷⁵

Kur’an’da 10 yerde (قَتَلَ) fiilinin sarih masdarı (قَتْلًا) şeklinde gelmekte, farklı konu ve muhatapları içermektedir. Bakara 191 ve 217 âyetlerde (Fitne öldürmekten beterdir), Ali İmran 154’de (evde ölüm) ve 181’de (peygamberlerin öldürülmesi), Nisa 155’de (peygamberlerin öldürülmesi), Mâide 30’da (Kabilin kardeşini öldürmesi), Enâm 137’de (müşriklerin çocuklarını öldürmesi) İsrâ 31’de (rızik endişesiyle çocuk öldürmek), Ahzap 16’da (ölümden kaçılmaz) şeklinde gelmektedir.

b-Masdar-ı Sarihin Sülâsî Kullanımına Örnek Âyet

(وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ)

*Fitne öldürmekten daha kötüdür.*⁷⁶

Mekke döneminde Müslümanlar, müşrikler tarafından yoğun baskılara, zulüm ve hakaretlere maruz kalmıştı. Müslümanları dinlerinden döndürme çalışmaları Mekkeli müşrikler tarafından hicretten sonra da bilhassa Medine dışındaki Müslüman kabilelere yönelik olarak sürdürülmüştü. Bu baskılar henüz Müslümanlığı yeterince benliklerine sindirememiş olan bu kesimlerden bir kısmının putperestliğe dönmelerine bile yol açmıştır.⁷⁷ Âyette bu durum öldürmekten daha beter olarak nitelendirilmiş, öldürme eylemi için “قَتْلًا” fiilinin masdar hali kullanılmıştır. Çünkü burada vurgulanan zamandan arınmış öldürülme eylemidir. Bu nedenle ifade masdar-ı müevvel “أَنْ يَقْتُلَ” yerine sarih masdarla zikredilmiştir. İfade masdar-ı müevvel ile zikredilseydi öldürme eylemi, sadece geleceğe yönelik olanları kapsayacak, şu anı ve geçmişi kapsamayacaktı.

c-Müfâ’ale Vezninde Masdar-ı Sarihe Örnek

(يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ)

*Sana haram ayı, onda savaşmayı soruyorlar. De ki: Onda savaşmak büyük günahtır.*⁷⁸

Peygamber efendimiz Bedir savaşı öncesi Mekkeli müşrikleri gözetleme için bir müfreze göndermişti. Müfrezedekiler, müşriklerden bir kişiyi öldürmüşler ve bir kişiyi de esir almışlardı. Olayın olduğu vakit haram aylardan Recep ayının bir gün öncesiydi. Peygamberimiz bu kişilere *ben size haram ayda savaşmayı yasaklamışım*

⁷⁵ Semarrâi, *Meâni'n-Nahv*, 3:169-173.

⁷⁶ Bakara Suresi, 2:191.

⁷⁷ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1:294-299.

⁷⁸ Bakara Suresi, 2; 217.

demmişti. Gruptan bazıları o gün Cemadelahir mi recebin ilk günü mü? Tam bilemedik demişlerdi. Resûlullah'ın ganimetten bir şey almadığını görünce olaya karışanlar mahvolduklarını zannettiler. Bunun üzerine bu âyet inmiştir.⁷⁹ Haram aylarda savaşma mevzusu mufâ'ale babının masdarlarından “قَتَالٌ” vezninde gelmiştir. Soru haram aylarda savaşmaya dair olunca ifade fiilin zamandan soyutlanmış hali olan masdar şekliyle zikredilmiştir. Kalam fiilin masdarı yerine sülâsisi ile gelseydi anlam savaşmaya değil, bireysel öldürmeye işaret ederdi. Âyetin nüzul sebebinde olayın bireysel değil, gruplar arasında olduğu görülmektedir.

d-Tef'îl Vezninde Masdar-ı Sarihe Örnek

(إِنَّ مَا تُقْتَلُونَ أَجْدَاؤُكُمْ وَقَتْلُوا تَقْتِيلًا)

*Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış olarak nerede bulunsalar yakalanıp öldürülecekler.*⁸⁰

Bu âyet ve önceki âyet, münafıklar hakkındadır. Bu kişiler müslümanlar arasında yalan haberlerle fitne çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu hallerinden vazgeçmezlerse nasıl bir cezaya çarptırılacakları *nerede bulunsalar yakalanıp öldürülecekler* şeklinde belirtilmektedir.⁸¹ Onların öldürülme hali “قَتَلٌ” fiilinin mezid tef'îl babı ve masdarıyla ifade edilmiştir. Fiilin tef'îl (قَتَّلُوا) vezninde gelmesi anlam olarak mübalağa içermekte, masdar olarak zikri (تَقْتِيلًا) ise mefûlü mutlak ve tekid içindir.⁸² Ayetteki mezkûr kişiler müslüman olduklarını iddia ettikleri için bazı müslümanlar da onların dediklerine kanıyorlardı. Onların olumsuz etkisi kafirlerden daha etkili oluyordu. Bunlara şiddetli bir cezanın verilmesi gerekiyordu. Hallerine uygun bir cezayı ifade için fiil hem tef'îl hem de tekid için masdarıyla kullanılmıştır. Fiil sülasi haliyle zikredilseydi verilecek cezanın büyüklüğü, bu vezin kadar ifade edilemezdi.

e-Müevvel Masdar Kullanımına Örnek Âyetler

Nisâ 92 (Müminin yanlışlıkla öldürmesi), Şuarâ 14, Kasas 20 (Firavun ve erkanının Hz. Musa'yı öldürme planları) âyetlerde masdarların sülâsi müevvel kullanımı geçmektedir. Örneğin Şuarâ Sûresi 14 âyeti,

(وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ)

Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum” dedi.

Allah önceki âyetlerde Hz. Musa'dan Firavun ve kavmini hidayete çağırmasını talep etmişti. Mezkûr âyette ise Hz. Musa geçmişte Kıptilerden birisini öldürdüğünü, onların yanlarına gitme durumunda öldürmelerinden korkuyorum ifadesini

⁷⁹ Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, ts.), 2/84-85.

⁸⁰ Ahzab Suresi, 33/61.

⁸¹ Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'an*, çev. Bekir Karlığa vd. (İstanbul: Hikmet Yayınları, ts.), 12:69.

⁸² Muhammedü'l-Emîn Abdullah eş-Şafî, *Tefsîru hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*, thk. Hâşim Muhammed Ali (Beyrut: Dâru Davki'n-Necât, 2001), 23: 141.

zikretmektedir.⁸³ Ayetteki *beni öldürecekler* tabiri Hz. Musa'nın öldürülme işinin gerçekleşmediğine işaret etmektedir. Muktezây-ı hâle uygun olarak fiilin masdar-ı müevvel geldiği düşünülebilir. Çünkü bu masdar çeşidinde gelecek anlamı vardır. İfade masdarı sarihle zikredilseydi "وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ قَتْلِي" Hz. Musa'nın kesin öldürüleceğine işaret edilmiş olurdu. Bu bilgi de diğer âyetlerle çelişmiş olurdu. Çünkü K. Kerim'de Bakara 50, Yunus 92. âyetlerde Firavun ve adamlarının denizde boğulduğuna, Hz. Musa'nın kurtulduğuna işaret edilmektedir.

f-Tef'îl Babında Müevvel Masdara Örnek

(إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا)

*Allah'a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları.*⁸⁴

Âyete konu olan kişiler, peygamberimize gelip iman eden 'Ukl ve 'Ureyne kavimlerinden bir topluluktur. Medine'nin havasının kendilerini rahatsız ettiğini Hz. Muhammed'e söylediler. Peygamberimiz onlara şehri terk izni verdiğinde yolda bir çobana rastladılar, hayvanlarından süt içtiler, sonra çobanı öldürdüler ve hayvanlarını toplayıp kaçtıkları gibi İslam'dan da irtidat ettiler. Mezkûr kişiler Allah ve rasülünün hükümlerine aykırı davrandıkları için bu kişiler Allah'a ve rasülüne savaş açmakla ilişkilendirilmişlerdir. Bunlar ayrıca yeryüzünde fesat da çıkarmışlardır.⁸⁵ Suçları sıradan olmadığı için bu kişilere verilecek cezada şiddetli olmalıdır. Hallerine uygun olarak fiil sülâsi değil, mübalağa anlamını da içeren tef'îl babıyla "أَنْ يُقَتَّلُوا" müevvel masdar şekliyle ifade edilmiştir. Gaye acımadan merhamet etmeden bu kişilerin öldürülmesidir. İfade masdarı sarihle olsaydı bu kişilerin kesinlikle öldürülmeleri ve asılmaları ifade dilmiş olurdu, fakat bir sonraki âyette *ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna!* denilmektedir. Bu âyete göre mezkûr şahısların affedilme ve tevbe seçenekleri olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Kur'an'da (قتل) fiilinin sülâsi mücerred mazi, muzari, emir, ism-i mefûl, masdar ve mezîd sigalarından tefîl, müfâale, iftâl bablarında kullanıldığı görülmektedir. (قتل) fiili sülâsi olarak Kur'an'da, sözlüklerde olduğu gibi öldürme ve lanet anlamını içermektedir. Yine fiilin mazi kullanımı kimi yerde geçmiş ve geleceğe işaret etmektedir. Muzari hali de geçmiş ve geleceğe işaret etmektedir. Fiilin müfâale vezni sadece öldürmeye işaret etmemekte, ölme, öldürülme, düşmanı caydırma ve laneti içermektedir. Müfâale vezni ile yapılan lanetleme münafıklar ve ehli kitaptan Allah'a çocuk isnat edenlere yönelik olmaktadır. Kur'an hakikati bildiği halde

⁸³ es-Sabûnî, *Safvetut-Tefâsir*, 2: 376.

⁸⁴ Mâide Suresi, 5:33.

⁸⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr*, 6: 180-183.

sapıtmayı daha tehlikeli gördüğü için bu kişileri sülasi mücerred vezinde lanetlemek yerine müfâale vezninde lanetlediği düşünülebilir. Kur'an'da ism-i mefûl sigasının kıyâsî olmayan “فَعِيلٌ” vezninde gelmesi ölüm hadisesinin kesin gerçekleştiğini ifade içindir. Çünkü kıyâsî mefûl sigasında hal ve geleceğe işaret vardır. (قتل) fiilinin masdar-ı sarîh halinin (قَتْلٌ) şeklinde gelmesi zamandan arınmışlığa işaret ederken masdar-ı müevvel kullanımı ise gelecek zamana işaret etmektedir. (قتل) fiilinin muhatapları kimi yerde müslümanlar iken bazı yerlerde önceki topluluklar ve ağırlıklı olarak Yahudilerin olduğu görülmektedir. Kullanılan vezinler seçilirken muktezâyı hale göre şekillenmekte ve hangi vezin manayı en belîğ ifade ediyorsa o seçilmektedir. (قتل) fiilinin müfâale ve iftiâl vezinleri anlam olarak müşareket ifade etse de Kur'an'da müfâale babı hak-batıl ve doğru-yanlış arasındaki mücadeleye işaret eden manevi anlamı içermektedir. İftiâl vezni ise sadece iki grup arasındaki çatışmalara tekabül etmektedir. Tartışma konusu yapılan âyetlerdeki “*Onları yakaladığınız yerde öldürün*” emri zararsız sivil gayri müslimlerden ziyade Müslümanlara zarar veren münafıkların ve kafirlerin olduğu anlaşılmaktadır. Kendileri için ölüm emri verilenlerin hallerini düzeltirlerse emniyette olacaklarının ifade edilmesi en önemli kanıt görülebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/Reference

- Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddîn. *Durûsu't-tasrîf*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990.
- Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddin. *et-Tuhfetü's-seniyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Âcurrûmiyye*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2002.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* 3 cilt. Ankara: TDK, 1989.
- Âşûr, Muhammed Tâhir İbn. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 cilt. Tunus: ed-Dâru'z-Zeytûniyye, 1984.
- Beyzâvî. *Tefsîru'l-Beyzâvî*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2013.
- Cevherî. *es-Sihâh*. Tahkik. Muhammed Muhammed Tâmir vd. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009.

- ed-Dervîş, Muhyiddîn. *Î'râbü'l-Kur'ani'l-Kerîm*. 9 cilt. Beyrut: Dâr-u İbn Kesîr, 2011.
- Efendi, Ebüssuûd. *Îrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 5 cilt. Riyad: Mektebetür'-Riyâzi'l- Mektebe, t.y.
- el-Cürcânî, Abdülkâhir. *Kitâbü'l miftâh fi's-sarf*. Tahkik Ali Tevfik. Amman: Müessesetü'r-Risâle, 1987.
- el-Cürcânî, Şerîf. *et-Ta'rifât*. Kahire: Dâru'l-Fadle, 1993.
- el-Endelüsî, Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî. *Şerhu't-teshîl li ibn Mâlik*. Tahkik. Abdurrahman es-Seyyid- Muhammed Bedevi'l-Mehtûn. 4 cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1990.
- el-Ensârî, İbn Hîşâm. *Şerhu katri'n-nedâ*. Tahkik Muhammed Muhiyyiddîn Abdülhamîd. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, t.y.
- el-Galâyînî, Mustafâ. *Camîu'd-Durûsi'l-Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- el-Hamlâvî, Ahmed b. Ahmed el-. *Şeza'l-arf fi fenni's-sarf*. Tahkik Yusuf Ali Bedevî. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2. bs., 1995.
- el-Müberrid, Ebü'l-Abbâs Muhammed. *el-Muktedab*. Tahkik Muhammed Abdülhalik Uzayme. 4 cilt. Kahire: İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1994.
- en-Nesefî, Ahmed b. Mahmud. *Tefsîru'n-Nesefî*. Mektebetü Nezar Mustafa el-Bâz, t.y.
- er-Ravâşide, Ali Yusuf "دلالات مصطلح 'الفساد' ومشتقاته في اللغة، واستعمالاتها في القرآن الكريم". *Dirâsât Uhumü's-Şerîa Ve'l-Kânûn* 4, no. 45 (2018): 230-247.
- er-Râzî, Fahrudin. *Tefsîru'r-Râzî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- es-Sabûnî, Muhammed Ali. *Safvetut-Tefâsir*. Beyrut: Dâru'l-Kur'ani'l-Kerîm, 1981.
- es-Sâmerrâî, Fâdıl. *Belağatu'l-kelime fi't-ta'biri'l-Kur'anî*. Şam: Dâru İbn Kesîr, 2016.
- es-Semarrâî, Fâdıl Salih. *es-Sarfu'l-Arabî ahkâmun ve meânin*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2013.
- es-Semarrâî, Fâdıl Salih. *Meâni'n-Nahv*. Beyrut: Dâr-u İbn Kesîr, 2020.
- es-Suyûtî, Celâleddin. *ed-Durru'l-Mensûr*. Lübnan: Dâru'l-Kutubil-İlmiyye, 2010.
- es-Suyûtî, Celâleddin. *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi Cem'i'l-cevâmi'*. Tahkik. Ahmed Şemsüddîn. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- es-Süyûtî, Celâleddin. *el-Müzhir*. 2 cilt. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2014.
- eş-Şafîî, Muhammedü'l-Emîn Abdullah. *Tefsîru hadâiku'r-ravhi ve'r-reyhân*. Tahkik. Hâşim Muhammed Ali. 32 cilt. Beyrut: Dâru Davki'n-Necât, 2001.

- Hasen, Abbas. *en-Nahvü'l-Vâfi*. 4 Cilt. Mısır: Dâru'l-Meârif, t.y.
- İbn Cinnî. *el-Hasâis*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, t.y.
- İbn Fâris. *Mu'cemü Mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdüsselâm M. Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Cil, t.y.
- İbn Hişâm. *Muğni'l-lebib*. Beyrut: Dâru'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, 1999.
- İsmail, Muhammed. *Kavaidü's-Sarf bi Uslûbi'l Asr*. Mısır: Dâru'l-Menar, 2000.
- Karaman, Hayreddin- Çağrıçı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kâfi- Gümüç, Sadrettin. *Kur'an Yolu Tefsiri*. 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kaşıkkırık, Ali. "Cihad ve Kitale Dair Emirlerin Klasik Ve Modern Tefsirlerde Karşılaştırılması." *International Social Sciences Studies Journal* 4, no.114 (Ağustos 2023). <http://dx.doi.org/10.29228/sss.71275>
- Kılıç, Hulusi. *Arapça Dil Bilgisi Sarf*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Kutub, Seyyid. *fi Zilâli'l-Kur'an*. Çeviri. Bekir Karlığa "vd." 16 cilt. İstanbul: Hikmet Yayınları, t.y.
- Mahallî, Celâleddin el- Suyûtî, Celâleddîn es-. *Tefsîru'l-Celâleyn*. İstanbul: Yasin Yayın Evi, 2014.
- Mevdûdi. *Tefhîmü'l-Kur'an*. İstanbul: İnsan Yayınları, t.y.
- Mustafa, İbrâhim-Abdülkadir, Hamid- ez-Zeyyat, Ahmed Hasen-en-Neccâr, Muhammed Ali. *el-Mu'cemü'l-vasît*. 2 cilt. Mısır: Dâru'd-Da've, t.y.
- Reyhanlıoğlu, Hilal. "Ce'ale" Fiili ve Türevlerinin Kur'ân'da İfade Ettiği Anlamlar." 16 (Aralık 2018), 255-278.
- Tuzcu, Kemal. "Araplarda Etimoloji Çalışmaları." *Nüşa* 1, no. 1 (2001): 67-76.
- Yaiş, Ebü'l-Bekâ İbn. *Şerhu'l-Mülûki fi't-Tasrif*. Tahkik. Fahrüddîn Kabâve. Haleb: el-Mektebetü'l-Arabiyye, 1973.
- Yazır, Elmalılı M.Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, t.y.
- Zemahşerî. *el-Keşşâf*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.